

Nr. 1 - 2010

ANytt

AFGHANISTAN

For Afghanistan i 30 år

Nå vil alle ut av Afghanistan

Innhold

- s.3-4 Leder: Nå vil alle ut av Afghanistan**
- s.6-7 Afghanistankomiteen krever norsk exit-stregeti**
- s.8-9 Zahir Atari:
Fred er ikke mulig uten rettferdighet**
- s.10-12 Per-Gunnar Kung Skotåm:
USA, NATO og Norges krig er tapt**
- s.14-19 Arne Strand:
Sivile organisasjoner og sivile roller**
- s.20-24 Bjarne Robberstad Johnsen:
Folkediktning og eksil-litteratur**
- s.25-29 Elisabeth Eide:
Et bur av tøy**
- s.25-29 Mike Fergus:
Samiullah Safi – en pensjonert visjonær**
- s.33-35 Terje Skaufjord:
Den 30 år gamle Afghanistankomiteen søker ny plattform**
- s.36-41 Unni Rustad:
Store drømmer om et normalt liv**
- s.42-46 Petter Bauck:
Afghanistankomiteen blir til**
- s.48-53 Mike Fergus:
Badakhshan – de første årene og fremtiden**
- s.54-57 Merete Taksdal:
Helseteam bak sovjetiske linjer**
- s.59-61 Nina Drange:
Fra krig til kunnskap: Operasjon Dagsverk 1966**
- s.62-64 Boye Ullmann:
Afghanistankom., norsk opinion og mujahedin**
- s.65-75 Astri Suhrke:
International Project in Afghanistan**

[LEDER]

Nå er det etter at amerikanske styrker gikk inn i Afghanistan støttet av internasjonale styrker, er situasjonen den at knapt noen av aktørene lenger er enige om hvorfor «vi» er i landet. Hva er egentlig målet? Når kan vi trekke oss ut? Det er spørsmål som omsider presser seg fram også i Norge.

I Norge har det stort sett vært umulig å få til en debatt om de grunnleggende spørsmål vedrørende krigen i Afghanistan. Her har bygging av jenteskoler i årevis vært det mest potente argument for å ha soldater i landet, til en milliard i året. Utvilsomt verdens dyreste skoler. Men selv her hjemme har forsvarsminister Grethe Faremo offentlig begynt å snakke om uttrekning av styrker fra 2014, hvilket var utenkelig for bare noen måneder siden. Da gjaldt ennå statsministerens upresise, men med tanke på å drepe enhver diskusjon, effektive deise: Vi gikk inn med våre allierte i Nato, og kommer til å trekke oss sammen med Nato. Faremo hevder at den afghanske hæren vil være praktisk talt klar til å ta over for de norske styrkene fra 2011, og at Norge derfor kan trekke seg ut. Dette er en oppsiktsvekkende optimisme all den tid store deler av både ANA (Afghan National Army) og politistyrkene deserterer like flittig nå som i Sovjetunionens tid: Uansett hvor mange nye soldater Najibullah-regimet og Sovjet rekrutterte, kom tallet på afghanske soldater aldri over 40 000. De deserterte så fort de hadde fått utbetalt lønn. Det var og er ikke uvanlig at familier har soldater på begge sider i krigen, ANA og Taliban i dag, den gang den sovjetstøttede regimet og Mujahedin.

Reelle diskusjoner om uttrekning av soldater har rast i årevis i mange land, spesielt Canada og Nederland, og tilbaketrekningen er i full gang. Samtidig legges strategien igjen om: Danmark forlater sine framskutte poster hvor de har jaget etter Taliban blant sivilbefolkningen i sitt katastrofale Armadillo-prosjekt i Helmand, og skal nå bare oppholde seg i byen Gereshk, nord for provinshovedstaden Laskhar Gah. Britene forlater likeledes Sangin, enda litt lenger nord, hvor over 106 britiske soldater har blitt drept. Kanskje også Norge er på vei ut av sin framskutte post, Ghowrmach i Badghis-provinsen. Offensiv jakt etter Taliban, som har ført til de hardeste krigshandlinger norske soldater har vært i etter 2. verdenskrig, blir sannsynligvis historie også for Norge i løpet av kort tid. Nå har 500 soldater fra USAs 10th Mountain Division's 1. brigade, underlagt Enduring Freedom, etablert seg i hovedstaden Meymaneh i den «norske» Faryab-provinsen. De bryr seg ikke om å samarbeide med den lokale norske forsvarsledelsen. Norge er redusert til statister i «sin» provins. USAs bevisste sammenslåing av militær og sivil innsats, hvor soldater deler ut nye og er

AfghanistanNytt utgis av Afghanistankomiteen i Norge
Osterhausgt. 27, 0183 Oslo
Tlf: (+47) 22 98 93 15/16
www.afghanistan.no
Daglig leder: Liv Kjølsest
E-post: ain@afghanistan.no
Organisasjonskonsulent
Andrea L. Rivrud
E-post: info@afghanistan.no

A-Nytt redaktør:
Terje Skaufjord

Redaksjon:
Christina Leithe Hansen
Cecilie Nordfeldt
Hilde Reinertsen
Andrea Levin Rivrud
Terje Skaufjord

Anytt utgis med støtte fra NORAD

Abonnér på ANytt
Abonnement bestilles hos AIN

Utforming:
Arne Gustafson
agustaf@online.no

Trykk:
Printo Unique Trykk & Design AS

“D
at,
beğ
og
del
og

“N
tis.

vensjonen, som det oftest heter i internasjonal sjargong, var at Talibanregimet huset Osama bin-Laden og et Al Qaida-nettverk, som sto bak angrepet mot USA 11. september, fire uker tidligere. Til siste sekund forhandlet den amerikanske administrasjonen med mulla Omars utsendte i Taliban-ledelsen om utlevering av Osama bin-Laden, før George Bush Jr., visepresident Richard Cheney og forsvarsminister Donald Rumsfeld gikk til krig mot Taliban.

Mange av oss har i alle disse årene ment at det ikke blir noen endelig løsning uten at Taliban er med på laget. I Norge har politikere og medier ofte svingt seg opp til det helt store moralske patos i sin avstandtagen fra en slik formastelig tanke. Nå later man som om samtalen skal finne sted mellom president Hamid Karzai og hans fredsråd på 70 personer og Taliban, er en afghansk ide. I virkeligheten har USA og andre Nato-land i årevis forsøkt å få dette til, bak mantraet om at det er fullstendig uaktuelt å forhandle med Taliban. Siden 2004/2005 har Isaf og Nato med egne øyne sett hvordan flere soldater og mer offensiv krigføring fra deres side har ført til at det atomiserte og svekkede Taliban fra 2002 har fått stadig større slagkraft og økt selvtilitt fra uke til uke. Særlig har Isaf og USAs mange feilbombinger og angrep på lokalbefolkningen vært godt rekrutterings- og sympatigrunnlag for Taliban. I dokumentarfilmen "Armadillo" er de danske møtene med lokalbefolkningen en lærebok i arroganse og konflikt-skaping, som med all tydelig klarhet viser hvorfor Taliban vinner støtte. Danskene har ingenting å by på når det gjelder å beskytte lokalbefolkningen. Deres tilstedeværelse er tvert i mot årsak til bombing, og store lokale ødeleggelser: skadde og drepte mennesker og husdyr, ødelagte avlinger og hus. Dermed ikke sagt at Taliban har edlere hensikter, men de flagger ikke sin egen fortrefelighet så tydelig.

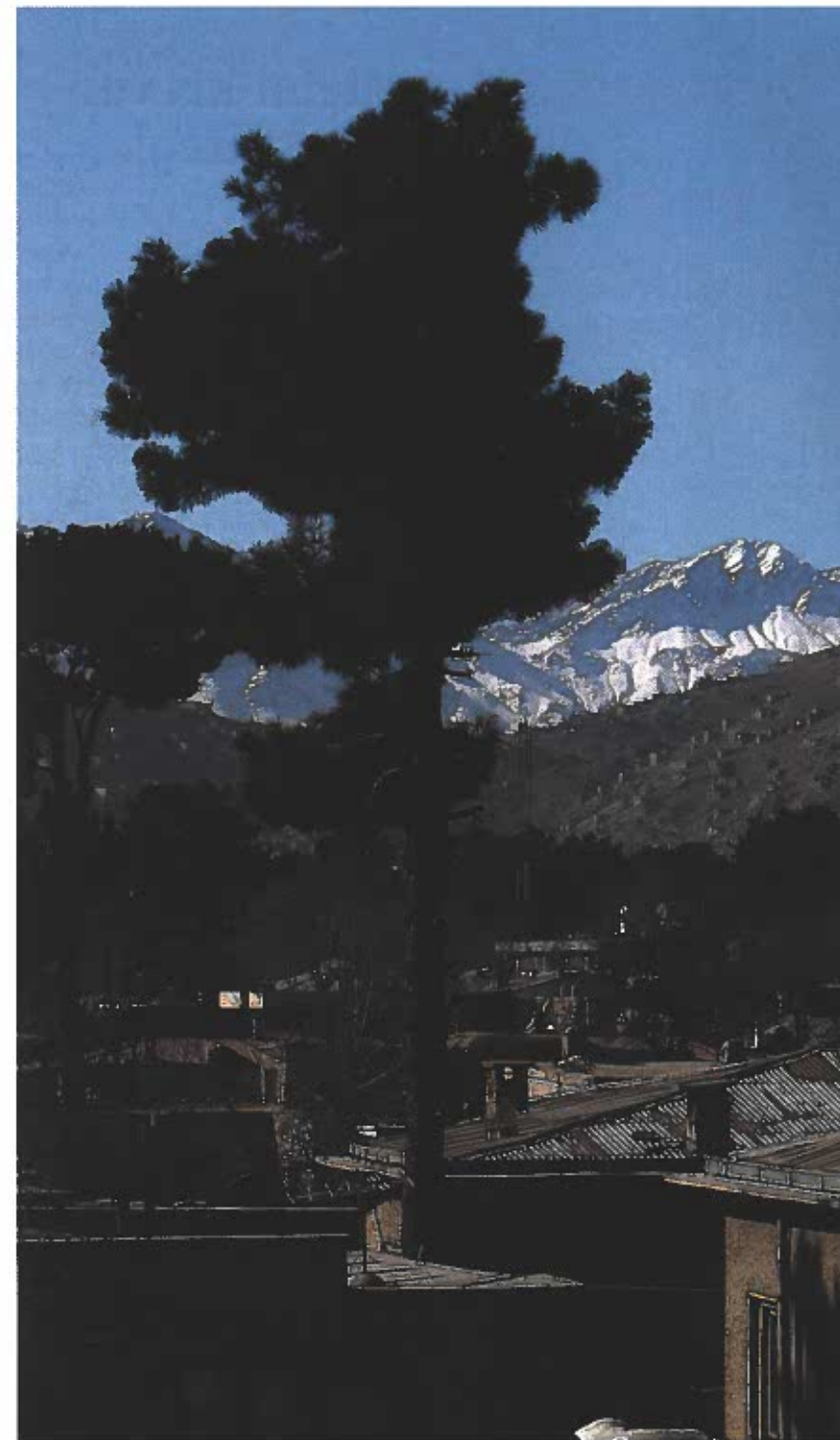
Men nå forhandler de altså, det offisielle Afghanistan og Taliban.

Aftenposten siterer 12. oktober tidligere afghansk FN-ambassadør for Taliban-regjeringen, Abdul Hakim Mujahid om at «noe er bedre enn ingenting». Mujahid hoppet av fra Taliban i 2002 og er kanskje et av Karzai/USAs beste kort i forhandlingene. Mujahid er selv et godt eksempel på at Taliban den gang var en sammensatt gruppe. Mange nordmenn kjenner Mujahid fra den tid han var ansatt i Afghanistankomiteen i Peshawar og deltok som gjest på AiNs landsmøte ved Tyrifjorden i 1991!

Mange afghanere regner med at en nasjonal forsoning i landet vil innbefatte alle sidene som har stått for krigsforbrytelser: krigsherrene, inkludert nordalliansen og Gulbuddin Hekmatyar og Taliban. Forsoning og oppgjør med krigsforbrytere er et vanskelig tema. Zahir Athari fra organisasjonen «Fred og demokrati i Afghanistan» skriver i dette nummeret av Afghanistan-nytt hvorfor ofrene for krigen ikke vil godta at krigsforbryterne slipper unna straff. Det samme sier kvinneaktivister i Afghanistan, som Suraya Parleeka.

Forøvrig inneholder dette nummeret av A-nytt, som markerer 30 år siden komiteen ble stiftet, både tilbakeskuende og fremadskuende stoff.

"I dokumentarfilmen "Armadillo" er de danske møtene med lokalbefolkningen en lærebok i arroganse og konflikt-skaping"

Landsmøtevedtak:

Afghanistankomiteen krever en reell norsk exit-strategi

30 år med ekstreme påkjenninger for sivilbefolkningen tvinger fram en helt ny tilnærming

Landsmøtet i Afghanistankomiteen 5.juni vedtok dette kravet til regjeringen. I oktober 2010 kan vi registrere at regjeringen med forsvarsminister Faremo i spissen er i gang med å utforme en norsk exit-strategi. Det er bra. (red.)

NATO med norske styrker står i Afghanistan på niende året. Det samlede bidraget av Isaf-styrker og USA-styrker har for lengst passert det antallet Sovjetunionen nådde på noe tidspunkt i sin snaut åtteårige okkupasjon av landet. Hvert år har vi fått høre det samme om at man skal vinne «hearts and minds», at denne krigen ikke kan vinnes militært men at man skal satse på det sivile samfunn. Hver gang uskyldige afghanske liv har gått tapt, har det blitt sagt at man vil gjøre absolutt alt for å minimalisere drapene på sivile afghanere.

I 2009 kom (inntil nylig) leder for NATO-operasjonene, Stanley McChrystal ut med store ord om ny strategi, som skulle ta bedre vare på og beskytte sivilbefolkningen framfor å offensivt krige mot opprørere og Taliban. I 2010 opplever Afghanistan at antallet sivile drept av NATO har økt. I årets tre første måneder steg antallet med 29 i forhold til i fjor.

I virkeligheten er NATOs politikk hele tiden «mer av det samme», selv om den tydeligvis ikke virker. Og mange har sagt det, ikke minst amerikanske og britiske militære ledere på topplan. Likevel er en større militær offensiv i Kandahar klar til å iverksettes.

Ingenting tyder på at de internasjonale styrkene vinner flere hearts and minds. Taliban, Hezbi-Islami og andre grupper som slåss mot regjeringen, har styrket seg og sin tilstedeværelse jevnt og trutt siden de nærmest var utradert i 2002. Heller ikke disse gruppene nyter stor popularitet i befolkningen. Den økte støtten skyldes mer skuffelse over hvor lite de internasjonale styrkene og Karzai-regimet har kunne bidra til i form av sikkerhet, bistand, arbeid og andre håndfaste bidrag til en bedre tilværelse.

I Norge har alle seriøse forsøk på debatt om fornuften i NATO og USAs strategi og hensikten med å ha væpnede styrker i Afghanistan år etter år blitt avledet, av offiserer såvel som ledende politikere, ofte med utsagn om hvor mange jenteskoler som er bygget og andre positive tiltak. Ingen tror imidlertid at USA invaderte Afghanistan for å bygge jenteskoler, og Norge sluttet seg ikke heller til med den begrunnelse. Den militære tilstedeværelsen koster bare for Norges del over en milliard i året.

Å kjenne til dette er viktig for alle Afghanstater og politikkere som står i samarbeid

viser at kostnadene knyttet til en soldat tilsvarer 1400 elever i skolen.

AiN frykter at det internasjonale militær-politiske fokus på jenteskoler kan være en medvirkende årsak til at stadig flere jenteskoler utsettes for angrep.

I stedet for å jage de stadig mer tallrike Taliban, må Norge og andre land sette seg ned og tenke med en helt annen seriositet på hvordan de virkelig kan hjelpe den afghanske sivilbefolkning som nå har vært utsatt for de mest ekstreme påkjenninger gjennom 30 år med krig. Om NATO har 100 000, 150 000 eller 200 000 soldater, spiller liten rolle. Det er ikke på slagmarken Afghanistan kan bli gjenreist. Norge må ta initiativet til en snarlig tidfestet exit-strategi for NATO-styrkene og snarest innrømme at «mer av det samme-politikken» gjennom så mange år har vært mislykket.

Stans i krigføringen, slippe til lokale initiativ for fred og forsoning over hele landet, brede forhandlinger mellom regjeringen og stridende afghanske parter, initiativ for avvæpning av ulike grupperinger, vurdere gjeninnføring av FN-styrker med noe som ligner på det opprinnelige mandatet. Alt må vurderes. USAs militære ledere regner med at omlag tre fjerdedeler av taliban-soldatene er lokale menn som opererer i en radius av fem miles fra sitt eget hjem. (Steve Coll, The New Yorker 24.mai 2010). Dette sier noe om hvor løsningen må ligge.

Stadig færre har tro på det som foregår nå. I 2011 har NATO holdt på i 10 år i Afghanistan. De bør endringene være i gang og en norsk exit-strategi på plass. Vi ble ikke beroliget av statssekretær Espen Barth-Eides forsikring på SV sin «Exit Afghanistan-konferanse» på Stortinget 15. juni 2010 om at exit-strategi har vært diskutert lenge.

“Tall fra den svenske afghanistankomiteen viser at kostnadene knyttet til en soldat tilsvarer 1400 elever i skolen”

Fred er ikke mulig uten rettferdighet – verken mahram eller burka

Foto: Terje Skaufjord

Av Zahir Atari

Zahur Atari er leder for organisasjonen "Fred og demokrati i Afghanistan". Han var talsperson for de sultestreikende afghanerne i 2006 og asylmarsjen fra Trondheim til Oslo i 2007.

"Et felles kjennetegn for alle tidligere regimer fra sovjet-tiden, den islamske republikk av Mujahedin og Talibans islamske emirat, er massegravene"

1) En **Mahram** er i nær slekt eller medlem av familien. Under Taliban ble ei kvinne eller jente

I det siste året er det blitt holdt to jirgaer (rådsforsamling) i Afghanistan. Begge jirgaene hadde identiske temaer og handlet om hvordan fred kunne komme til Afghanistan. Disse to hadde helt forskjellige og nesten motsatte tilnæringer, arrangører, perspektiver, deltakere, argumenter og krav. Den ene kalt Ofrenes jirga med slagordet "fred er ikke mulig uten rettferdighet" og den andre fredsrådsjirga med slagordet "fred er ikke mulig uten Taliban"

Ofrenes jirga ble holdt 9. mai i Kabul. På denne samlingen deltok mer enn 100 representanter for ofrenes pårørende og overlevende fra hele landet. Denne samlingen ble organisert av "Coordination group for transitional justice", en nyetablert paraplyorganisasjon som består av 25 sivile samfunn og menneskerettighetsorganisasjoner. Denne gruppen var den første organisasjonen som gikk offentlig sterkt ut mot den såkalte "loven for nasjonens stabilitet og forsoning". En lov som gir immunitet og amnesti til alle menneskerettighetsforbrytere og krigsforbrytere i Afghanistan.

Budskapet til Ofrenes jirga var kraftig og tydelig: Langvarig fred er ikke mulig uten rettferdighet; at krigs- og – menneskerettighetsforbryterne, uavhengig av deres etnisk og religiøse tilhørighet må straffes; og at ingen andre har noe mandat til å tilgi krigsforbrytere enn de overlevende og pårørende til ofrene selv.

Ofrenes jirga har oppfordret folk over hele verden til å støtte det afghanske folket i å gjennomføre en "transitional justice" prosess, og bistå afghanere med å dokumentere massegravene og andre forbrytelser som har foregått landet.

En freds-jirga ble holdt 02-04 juni i Kabul. Utfallet var ikke noe nytt, men en gjentakelse av gamle planer: å gi penger til talibansoldater for å slutte med krigshandlinger, slette navnene til Talibans ledere fra FNs svarteliste og sette fri Talibans tilhengere fra fengsler. "Transitional justice" ble nektet å delta på freds-jirgaen.

Taliban har kommet med sine klare betingelse før eventuell forhandling med Karzai-regimet. Kravet har vært at utenlandske soldater trekker seg ut før forhandlingene begynner. Det er et krav som Karzai umulig kan si ja til. Å akseptere en slik betingelse ville i praksis bety at Karzai måtte forlate sin maktposisjon og reise ut av landet. Han vet at han ikke kan overleve politisk uten hjelp fra okkupasjonsstyrkene.

I følge ofrenes jirga og menneskerettighets- og kvinneverrettighetsaktivistene har entusiasmen rundt forhandlinger med Taliban har allerede påvirket sam-

Under slike omstendigheter ble freds-jirgaen, som skulle være den store "loya jirgaen" som kom fram til forpliktende avgjørelser og regler, redusert til en rådgivende freds-jirga. Konklusjonene fra denne forsamlingen ble kun til noen innspill og uforpliktende råd.

Det er ikke noe tvil i at folket i Afghanistan sterkt håper og ønsker seg en transistional justice prosess, hvor ofrene får en respektabel behandling og forbryterne forfølges og straffes. Folket vil gjerne bli kvitt krigsherrer og profesjonelle væpnede kriminelle som tjener godt på krig.

Håpet om å straffe krigsforbrytere var en av de viktigste grunnene for at deler av folket i Afghanistan sa ja til USA og NATOs invasjon i 2001. Folk ser og opplever at USA og NATO har alliert seg med forbryterne, legitimert krigsforbrytelser og deler makten med dem. Afghanere stoler ikke lenger på USA og NATO. Dessverre har respekten for FN blitt redusert.

Et felles kjennetegn for alle tidligere regimer fra sovjettiden: den islamsk republikk av Mujahedin og Talibans islamske emirat er masse gravene. Selv om de regimene hadde helt forskjellige ideologier, flagg og grunnlover, gjorde de det samme på dette feltet.

Folket ønsket seg lenge å bli kvitt kommunistpartiet PDPA. For å få til dette støttet de Mujahedin. Da det ble klart at Mujahedin var like brutale, sa folket den gangen ja til Taliban. Siden Taliban gjorde enda verre ting enn Mujahedin, håpet folket at USA kunne bringe fred og demokrati med seg til landet. Dessverre har det skjedd det motsatte. Afghanere føler seg lurte av USA og dessverre til og med av FN.

Karzai regimet har basert sin maktposisjon på de verste krigsforbryterne og menneskerettighetsforbryterne fra tidligere tider, fra PDPA, Mujahedin og Taliban.

Fram til nå har det blitt oppdaget 80 massegraver rundt omkring i Afghanistan, og disse er ikke de siste. Det blir ofte sagt at Afghanistan er blitt til en massegrav. Mange av massegravene er i fare til å bli fjernet av dem som har begått overgrepene. Transitional justice er ikke bare et menneskelig ønske, men et prosess som vil være veien til langvarig fred, stabilitet og demokrati, særlig i et land som Afghanistan med så mange sårede og skadete.

Ofrenes Jirga er den første godt organiserte gruppen som i tilstrekkelig grad kan representere ofrene og overlevende etter krigene. Derfor er det et nytt perspektiv i et krigsherjede land hvor krigsherrer og narkobaroner bestemmer alt, til og med folkets liv og død. Det er helt klart at koordinasjonsgruppen for "transnational justice" er et svært viktig initiativ for folket i Afghanistan

Asbis i r Kv.

Tr Vi se, ju, de de M m se, br, i / (P ge til

Fred er ikke mulig uten rettferdighet – verken mahram eller burka

Foto: Terje Staufjord

Av Zahir Atari

Zahir Atari er leder for organisasjonen "Fred og demokrati i Afghanistan". Han var talsperson for de sultestreikende afghanerne i 2006 og asylmarsjen fra Trondheim til Oslo i 2007.

"Et felles kjennetegn for alle tidligere regimer fra sovjet-tiden, den islamske republikk av Mujahedin og Talibans islamske emirat, er massegravene"

1) En Mahram er i nær slekt eller medlem av familien. Under Taliban ble ei kvinne eller jente

I det siste året er det blitt holdt to jirgaer (rådsforsamling) i Afghanistan. Begge jirgaene hadde identiske temaer og handlet om hvordan fred kunne komme til Afghanistan. Disse to hadde helt forskjellige og nesten motsatte tilnæringer, arrangører, perspektiver, deltakere, argumenter og krav. Den ene kalt Ofrenes jirga med slagordet "fred er ikke mulig uten rettferdighet" og den andre fredsrådsjirga med slagordet "fred er ikke mulig uten Taliban"

Ofrenes jirga ble holdt 9. mai i Kabul. På denne samlingen deltok mer enn 100 representanter for ofrenes pårørende og overlevende fra hele landet. Denne samlingen ble organisert av "Coordination group for transitional justice", en nyetablert paraplyorganisasjon som består av 25 sivile samfunn og menneskerettighetsorganisasjoner. Denne gruppen var den første organisasjonen som gikk offentlig sterkt ut mot den såkalte "loven for nasjonens stabilitet og forsoning". En lov som gir immunitet og amnesti til alle menneskerettighetsforbrytere og krigsforbrytere i Afghanistan.

Budskapet til Ofrenes jirga var kraftig og tydelig: Langvarig fred er ikke mulig uten rettferdighet; at krigs- og -menneskerettighetsforbryterne, uavhengig av deres etnisk og religiøse tilhørighet må straffes; og at ingen andre har noe mandat til å tilgi krigsforbrytere enn de overlevende og pårørende til ofrene selv.

Ofrenes jirga har oppfordret folk over hele verden til å støtte det afghanske folket i å gjennomføre en "transitional justice" prosess, og bistå afghanere med å dokumentere massegravene og andre forbrytelser som har foregått landet.

En freds-jirga ble holdt 02-04 juni i Kabul. Utfallet var ikke noe nytt, men en gjentakelse av gamle planer: å gi penger til talibansoldater for å slutte med krigshandlinger, slette navnene til Talibans ledere fra FNs svarteliste og sette fri Talibans tilhengere fra fengsler. "Transitional justice" ble nektet å delta på freds-jirgaen.

Taliban har kommet med sine klare betingelse før eventuell forhandling med Karzai-regimet. Kravet har vært at utenlandske soldater trekker seg ut før forhandlingene begynner. Det er et krav som Karzai umulig kan si ja til. Å akseptere en slik betingelse ville i praksis bety at Karzai måtte forlate sin maktposisjon og reise ut av landet. Han vet at han ikke kan overleve politisk uten hjelp fra okkupasjonsstyrkene.

I følge ofrenes jirga og menneskerettighets- og kvinneverrettighetsaktivistene har entusiasmen rundt forhandlinger med Taliban har allerede påvirket sam-

Under slike omstendigheter ble freds-jirgaen, som skulle være den store "loya jirgaen" som kom fram til forpliktende avgjørelser og regler, redusert til en rådgivende freds-jirga. Konklusjonene fra denne forsamlingen ble kun til noen innspill og uforpliktende råd.

Det er ikke noe tvil i at folket i Afghanistan sterkt håper og ønsker seg en transisjonal justice prosess, hvor ofrene får en respektabel behandling og forbryterne forfølges og straffes. Folket vil gjerne bli kvitt krigsherrer og profesjonelle væpnede kriminelle som tjener godt på krig.

Håpet om å straffe krigsforbrytere var en av de viktigste grunnene for at deler av folket i Afghanistan sa ja til USA og NATOs invasjon i 2001. Folk ser og opplever at USA og NATO har alliert seg med forbryterne, legitimert krigsforbrytelser og deler makten med dem. Afghanere stoler ikke lenger på USA og NATO. Dessverre har respekten for FN blitt redusert.

Et felles kjennetegn for alle tidligere regimer fra sovjettiden: den islamsk republikk av Mujahedin og Talibans islamske emirat er masse gravene. Selv om de regimene hadde helt forskjellige ideologier, flagg og grunnlover, gjorde de det samme på dette feltet.

Folket ønsket seg lenge å bli kvitt kommunistpartiet PDPA. For å få til dette støttet de Mujahedin. Da det ble klart at Mujahedin var like brutale, sa folket den gangen ja til Taliban. Siden Taliban gjorde enda verre ting enn Mujahedin, håpet folket at USA kunne bringe fred og demokrati med seg til landet. Dessverre har det skjedd det motsatte. Afghanere føler seg lurte av USA og dessverre til og med av FN.

Karzai regimet har basert sin maktposisjon på de verste krigsforbryterne og menneskerettighetsforbryterne fra tidligere tider, fra PDPA, Mujahedin og Taliban.

Fram til nå har det blitt oppdaget 80 massegraver rundt omkring i Afghanistan, og disse er ikke de siste. Det blir ofte sagt at Afghanistan er blitt til en massegrav. Mange av massegravene er i fare til å bli fjernet av dem som har begått overgrepene. Transitional justice er ikke bare et menneskelig ønske, men et prosess som vil være veien til langvarig fred, stabilitet og demokrati, særlig i et land som Afghanistan med så mange sårede og skadete.

Ofrenes Jirga er den første godt organiserte gruppen som i tilstrekkelig grad kan representere ofrene og overlevende etter krigene. Derfor er det et nytt perspektiv i et krigsherjede land hvor krigsherrer og narkobaroner bestemmer alt, til og med folkets liv og død. Det er helt klart at koordinasjonsgruppen for "transnational justice" er et svært viktig initiativ for folket i Afghanistan

Asbis i r Kv.

Tr Vi se, ju de de M m se. br, i / (P ge til

USA, NATO og Norges krig i Afghanistan er tapt. Hva vil skje framover?

Av Per-Gunnar Kung Skotåm

Per-Gunnar Kung Skotåm har foretatt flere og dels omfattende reiser i Afghanistan, særlig på åtti-tallet under sovjetisk okkupasjon. Han hadde også oppdrag for Afghanistan-komiteen. Skotåm var på nytt i Afghanistan sommeren 2009.

Den krigen som USA, Nato og Norge innledet mot Afghanistan høsten 2001 er tapt. Ikke i sitt voldelig uttrykk siden USA og Nato kan vinne enhver trefning ved å konsentrere oveveldende militær styrke. Den er tapt i sin politiske form hvor muligheten for å oppnå den politiske målsettingen for okkupasjonen ikke lenger er der.

Denne målsettingen, delvis underforstått og delvis uttrykt fra den vestlige politiske og militære ledelsen kan uttrykkes som: Påtvinge afghanerne vår vilje, få dem til å bøye seg, akseptere vår dominans, slutte opp om våre verdier, statsystem og økonomiske system.

Det siste poenget kunne være verdt en egen artikkel, siden det er et poeng fullstendig fraværende i den norske debatten; hvordan den amerikanske okkupasjonen av Irak og Afghanistan også er en gjennomgripende transformasjon av landene i markedliberalistisk retning i alle henseende inklusive skole og helsevesen.

Det Taliban som ble styrtet gjennom det vestlige angrepet i 2001/2002 var ikke populært i Afghanistan, noe som også forklarer hvorfor det kollapset såpass fort i forhold til de fleste observatører sine vurderinger.

Den afghanske befolkningas forventninger om forandringer til det bedre knyttet til de lovnader som ble gitt var også store i tidsrommet 2002-2004. I denne perioden var forholdene i Afghanistan forholdsvis rolige. Dette tidsvinduet for å oppnå en form for aksept i breie lag i Afghanistan er nå lukket.

Da lite og ingenting kom av forbedringer, og afghanerne tvert om opplevde ny trakassering og nye overgrep av representantene som opptrådte på vegne av den nye Karzai regjeringa, innsatt og beskyttet av den vestlige militærmakten, ble skuffelsen og bitterheten også desto større.

Den renessanse og frammarsj som Taliban nå opplever i Afghanistan er både et uttrykk for at de i mange områder har kunnet tilby en sikkerhet for befolkninga mot vilkårlige overgrep fra representanter fra det nye statsstyret, men også en konsekvens av at en ny generasjon unge afghanere har viet seg til kampen for gjengjeldelse og hevn for de etter hvert flere tusen drap på sivile afghanere som vilkårlig bombing og beskytning fra USA og Nato har ført til.

Nå lever vi i en periode hvor forståelsen av at krigen er tapt skal synke inn i bevisstheden til den politiske og militære ledelsen og i den alminnelige opinioenen.

Fra USAs krig i Vietnam var tapt i 1967/68 til USA forlot landet 30. april 1975

vil bli drept i de stadige endringer som vil bli forsøkt i stridstaktikk og militære framstøt. Det vil dessverre ennå gå lang tid før forståelsen for at dette er en tapt krig for vesten vinner fram og styrkene trekkes ut.

Da øverstkommanderende for USA og Nato styrkene General Stanley A. McChrystal lanserte sin nye doktrine for de vestlige styrkene sin krigføring i Afghanistan på nyåret i 2010, ble det forsøkt presentert som en nyvinning innenfor den strategi som var fulgt de siste 5 år.

Lite kunne være mer feil

Skiftet ble presentert som en endring fra en såkalt "Enemy centric warfare" hvor det å finne og uskadeliggjøre opprørere er hovedmålet til en såkalt "Population centric warfare". Her er hovedmålet å sikre befolkningens allmenne sikkerhet som en forutsetning for å utvikle en langsiktig passivisering og kontroll/innflytelse over et område. Dette ble presentert som en fornyelse av strategien, men var i realiteten en reversering i forhold til tidligere feil. Flere rapporter fra USAs egen militære etterretning hadde oppsummet at ikke bare mislykkes man med å vinne økt oppslutning blant Afghanerne. Tvert om, USA skapte nye opprørere og økt oppslutning om Taliban i de fleste områder de opererte.

I sommer ble General McChrystal erstattet av sin overordnede General Petraeus som høyeste sjef for USA og Nato sine styrker i Afghanistan. Dette dreier seg ikke om uenigheter om eller skifte av strategi. General Petraeus var nettopp arkitekten bak den strategi General McChrystal iverksatte.

For å vise fram den nye strategien i praksis, iverksatte NATO umiddelbart etter lanseringen operasjon Moshtarak mot området Marjah i Helmand som en del av sin nye "population centric"-doktrine hvor de militære termene "clear, hold, build" sto i fokus. Sjøl etter 6 måneder med stor innsats fra USA og Nato evner de ikke å etablere noen form for politisk kontroll over dette området.

Kampene sto i realiteten om å gjenerobre fra opprørerne/Taliban områder som det afghanske Karzai-regimet og Nato/USA hadde mistet kontroll over tidligere. Det var forholdsvis langt unna en vinnende strategi hvor Karzai og vestlige styrker etablerte stadig større innflytelse over områder i Afghanistan. Situasjonen nå 6 måneder etter er omtrent den samme som tidligere. Unntatt at NATO har større militær kontroll ved at de avsetter større militære ressurser enn før offensiven startet.

Sovjets krigføring i Afghanistan i tidsrommet 1979-1989 var i liten grad kjent på detaljnivå i resten av verden. Det samme tilfelle med USA og NATOs krigføring i dag. USA er likevel et åpnere samfunn enn hva Sovjet var og Internett med You Tube har gjort beretninger fra soldater fra begge sider i kampene tilgjengelig for den som vil søke.

Da General McChrystal presenterte sin nye doktrine, sammenfalt det med at alle amerikanske styrker trakk seg tilbake fra utpostene de hadde etablert i Kunar provinsen og begrenset seg til en hovedbase i provinshovedstaden Asadabad. At USA i realiteten hadde blitt militært slått av Taliban og drevet ut av

“
se
ge
sc
N
nu
ti.
20

Generalene i felten: Tidligere leder for de amerikanske operasjonene i Afghanistan Stanley McChrystal (l.v.) i møte med nåværende øverstkommanderende David Petraeus. Foto: Jerry Morrison

Bildet til høyre er av den største av de to berømte buddha-statuene i Bamiyan-provinsen. Figuren som var 55 meter høy og hogget ut i år 554, ble sprengt i stykker av mulla Omars ingeniører og beeskutt av taliban-artilleri 21.mars 2001. En hel verden protesterte mot Talibans ødeleggelse av et av de fineste kunstverkene på FNs verdensarv-liste. Taliban hevdet at det var deres plikt som rettroende muslimer å ødelegge disse avguds-symbolene. Islam kom til Afghanistan rundt år 650. Ingen av de islamske regimene mellom 650 og Taliban var "rettroende" med andre ord. Ødeleggelsene av buddha-statuene er et kraftfullt visuelt symbol på de enorme

hvor de militære etterlyser et ønske om å spille på lag med befolkningen, er hovedtendensen at de militære konsentreres i større og færre befestninger, mer avsondret fra befolkningen enn tidligere. Motsetningene er blitt så skarpe at USA og NATO defineres som fiender sjøl i områder hvor de ikke har noen militær historie fra tidligere.

Sammenlikner man Regjeringsstyrkenes kontroll over Afghanistan i dag med USA/NATO støtte og den kontroll Regjeringsstyrkene til Najibullah med Sovjetisk støtte hadde rundt 1987 virker det forholdsvis likt.

Det er ikke USA og NATO som er premissleverandør for den videre politiske utviklingen i Afghanistan, men det nye Taliban. Alle politiske utspill fra Karzai regimet på nasjonalt nivå har som premiss at Taliban ønskes inn som en viktig partner i den videre politiske utviklingen i landet.

Om dette nye Taliban kan det sies mye, og en vurdering av dens styrke er ikke det samme som å akseptere dens undertrykkende sider.

Taliban av i dag representerer i hovedsak en ny generasjon unge afghanere som i hovedsak ikke var Mujahedin (for unge) eller nødvendigvis var knyttet til Taliban-styret 1996-2002.

De har en nasjonal ledelse med basis i Taliban-regjeringen (mulla Omar med flere) samt tidligere Mujahedin-kommandanter som Haqqani-nettverket. De er mer nasjonalister (Mujahedin) enn jihadist (al Qaeda). Der er mer stammeorienterte i sin ideologi (mot de fremmede inntrengerne) enn de er etniske. Det betyr at sjøl om de pashtunske gruppene slutter opp om Taliban i større grad enn de andre etniske gruppene er dette ikke entydig, og motstanden mot de andre etniske gruppene dreier seg i hovedsak om hvorvidt de samarbeider med USA og NATO.

De er nasjonalt sett bedre organisert enn Mujahedin og det er sannsynlig at Taliban fortsatt mottar støtte fra Pakistan gjennom den militære etterretning ISI.

Taliban arbeider planmessig og systematisk for å vinne oppslutning i nye områder. Først gjennom vanlige politiske metoder med agitasjon og propaganda i landsbyene for å skape et politisk grunnlag for militære aksjoner. Det er denne strategien norske soldater møter stadig sterkere i Ghormach-regionen i nord hvor Taliban har arbeidet systematisk i 3 år for å utvide sitt nedslagsfelt. Taliban er i hovedsak en afghansk kraft av afghanere med et mål om å drive ut de utenlandske okkupasjonekstroppene. Derfor ønsker de andre afghanske politiske kreftene å forholde seg til dem, og de militære kreftene er blitt tvunget til det samme.

En framtidig løsning i Afghanistan vil måtte inneholde Taliban som en viktig

Sivile organisasjonar og sivile rollar

Av Arne Strand

Arne Strand har tatt doktorgrad på eit tema om koordinering av humanitært hjelpearbeid i krisesituasjonar, er visedirektør og forskingsleiar ved Christian Michelsens Institutt (CMI) i Bergen. Han styrte Afghanistankomiteen sitt arbeid frå Peshawar i 1988–1991, og arbeidde seinare for Kirkens Nødhjelp.

Diskusjonen går om rollen til det sivile samfunnet og sivile organisasjonar i Afghanistan, ikkje minst om skiljelinene for sivilt og militært engasjement og rolla til dei sivile organisasjonane. Diskusjonen er ikkje ny, men den er kanskje endå viktigare i dag enn den var i tidlegare fasar i Afghanistan konflikten.

Afghanistankomiteen sine tidlege år som solidaritetsorganisasjon var målsetjinga å støtte det afghanske folket i deira kamp for fridom frå den sovjetiske okkupasjonen. Det innebar å nytte innsamla midlar til å støtte kommandantar og grupper som leia an i den militære motstanden, med eit mål om at dei skulle formidla støtte i områda dei kontrollerte. Utanom pengestøtte gjorde norske helseteam ein formidabel innsats i å yte helsetenester inne i Afghanistan; mobile klinikkar tok seg av såra mujahedin og sivilbefolkning då kampane stod om kontroll over byen Jalalabad. Då Sovjet trakk seg ut, vart splittinga og konfliktane tydelegare i mujahedin-rørsla. Enkelte kommandantar framstod som undertrykkjarar heller enn frigjerarar. Dette medførte omfattande diskusjonar i komiteen om kva rolle dei skulle ha og kor kritiske dei skulle vere overfor afghanarane, og det førte til ei kursendring. Komiteen gjekk frå ei solidaritets til ei meir humanitært basert innretning, og frå å støtte nasjonal frigjering med militære verkmiddel til å forbetre forholda til alle afghanarane – kvinner inkludert. Det innebar å yte matvarehjelp også til dei som budde i Kabul, organisere konferanse om gjenoppbygging av Afghanistan og å gje støtte til afghanske frivillige organisasjonar.

Organisasjonar i sivilsamfunnet

Det er viktig å skilje mellom forskjellige typar av afghanske sivilsamfunnsorganisasjonar. Ein type er den tradisjonelle rådsorganiseringa rundt stamme, gruppe eller landsbygd, ofte omtala som jirga eller shura. Eller på nasjonalt nivå, Loya Jirga, samankalla for å godkjenne grunnlov eller kongemakt eller for å søkje fred. Desse råda møttes berre når det var trong for det, og konsensus vart søkt for vedtaka dei fatta. På landsbynivå er der liknande organisering av vassforsyning og felleseigedom. Mujahedin-partia nytta også shura-namnet på sine militære organisasjonar, som i Shura-i-Nezar, men desse var meir perma-

Eit fåtal internasjonale frivillige organisasjonar, no ofte omtala som NGO ar, starta sitt virke i Afghanistan på 1960 talet. Ein var International Assistance Mission (IAM) som dreiv ei rekke auge-klinikkar. Etter den sovjetiske invasjonen, etablerte ei rekke frivillige organisasjonar seg i Pakistan for å støtte afghanske flyktningar i Pakistan, men også yte støtte inne i Afghanistan. Dette inkluderte solidaritetsorganisasjonar som dei norske og svenske afghanistankomiteane, og også meir reindyrka humanitære organisasjonar som Medicine Sans Frontier (MSF) og sjølvsgagt ICRC – Den internasjonale Raude kross-komiteen, som ytte assistanse til alle partane i konflikten. Utover på 1980- talet kom der gradvis fram enkelte afghanske frivillige organisasjonar, ofte var dei små og ytte helsetenester eller dreiv med utdanning, og mange av dei sleit med å skaffe seg finansiering.

Der var etter kvart ei viss temamessig samordning av NGO- aktivitetane, men først i 1988 vart der etablert ein samlande NGO- organisasjon med eiga leiing og sekretariat: Agency Coordinating Body for Afghan Relief (ACBAR). Her vart også fleire afghanske og islamske NGO-ar medlemmer. Etter Sovjetunionen si uttrekking ønska FN å spele ein meir aktiv rolle, og eit av verkemidla var å tilby økonomisk støtte for etablering av nye afghanske NGO ar, for å kunne kanalisere støtte gjennom dei. Dei vona at desse skulle kunne ta over litt av den dominerande rollen dei internasjonale NGO ane hadde hatt. I løpet av kort tid auka talet frå mellom 10 og 20 til oppimot 250 afghanske NGO ar. Mange vart primært oppretta for å få del i FN- støtta, og mange kommandantar etablerte egne NGO ar, og forskjellige partikomitear endra namn over natta. Men, ein såg også framvekst av genuine frivillige organisasjonar.

Då, som no, ønska afghanarane seg større innverknad over korleis internasjonal støtte vart nytta og dei meinte at meir av støtta burde gå gjennom afghanske organisasjonar. Tidleg på 1990- talet vart der stadig aukande krav om afghanisering av bistanden, og at afghanske tilsette skulle få leiande posisjonar og større innverknad i dei internasjonale NGO ane. Det vart derfor i 1991 etablert ein eigen organisasjon for afghanske NGO-ar, Afghan NGOs Coordination Bureau (ANCB), som også vektla trening og kapasitetsbygging i medlemsorganisasjonane.

Desse organisasjonane fungerte i parallell utover på 90 talet, men ANCB trådte meir forsiktig enn ACBAR i kritikk av afghanske styresmakter, det vere seg mujahedin eller taliban- regjeringa. NGO ane sitt positive omdøme frå frigjeringskrigen fungerte som vern i begge periodane, men der var uttrykt skepsis til organisasjonar som var einsidig politisk orienterte eller favoriserte berre ei afghansk gruppe. Dei seriøse NGO ane heldt fram sitt virke utover på 90- talet under skiftande regime, på tross av forverra tryggleik og sanksjonar, samstundes som dei dreiv med organisasjonsutvikling for å imøtekome dono- rane sine skjerpa rapporteringskrav.

Ny politisk realitet

Den internasjonale solidaritetsorganisasjonen (IAM) blei etablert i 1960.

“Mange er også uroa over det dei opplever som negative haldningar til NGO ar i den afghanske regjeringa og hjå dei militære”

og afghanisering og ønskje om større afghanske innverknad over bistand er tilbakevendande tema hjå dei som hjå afghanske styresmakter.

På den politiske arenaen har sivilsamfunns-organisasjonane fått eit visst innpass. Dei deltok på Bonn-konferansen og har vore invitert til dei forskjellige gjevarkonferansane som har vore avhalde. Men, mange av dei som har delteke målber at dei har hatt liten reell innverknad og at vedtaka dei er del av enten er gjort på førehand eller mellom ei lita gruppe donorar. Ein afghansk NGO- direktør sa at det hjelpste lite at afghanarane skulle vere i førarsetet når dei ikkje verken kom til rattet eller gasspedalen. Mange er også uroa over det dei opplever som negative haldningar til NGO ar i den afghanske regjeringa og hjå det militære. Når det vert reist kritikk over manglande utvikling, er det dei frivillige organisasjonane som får skulda for å ikkje ha levert nok bistand eller ikkje å ha vore villige nok til å samarbeida og stille opp i område der det har vore gjennomført militære operasjonar.

Utvikling og kanalar

Her er det viktig å ha med seg korleis utviklinga er i Afghanistan no, og korleis bistand vert kanalisert. På tross av alle milliardane av US dollar i internasjonal hjelp øymerka til landet, ligg Afghanistan framleis nest sist på FN sin Human Development Index, og der har vore lite positiv endring å spore dei siste åra. Ei av årsakene, ifølge ein rapport frå det afghanske finansdepartementet, er at oppimot 60 % av denne støtta har gått til oppbygging og drift av den afghanske hæren og politiet. Ei anna årsak er at 77 % av støtta er kanalisert utanom den afghanske regjeringa, og der andre rapportar påpeikar at ein stor del av desse midlane endar opp hjå internasjonale kontraktørar og aldri når fram til Afghanistan. Når dei militære tek styring på utviklingsprosjekt er det ofte kortsiktige strategiske målsetjingar som rår, og resultatet er ofte mykje korrupsjon og lite varig utvikling. Manglande forståing av utvikling og militært personell og rådgjevarar på 6 månaders rotasjon gjer dei til mjølkekyr for oppfinnsame afghanarar og konsulentfirma. Historiene florerer mellom afghanarane om byggeprosjekt som vart avslått av di budsjettet var for lågt og om skular som er øydelagt og brent i Taliban sitt namn for å skjula at dei aldri vart ferdigstilte. Enorme summar går inn i kortsiktige prosjekt for å kjøpe afghansk godvilje, som å skaffe straum til Kandahar ved bruk av dieselgeneratorar under den planlagde militæroffensiven, heller enn å nytte midlane på investeringar som kan gje langsiktig verknad.

Det militære argumentet om at dei treng å skaffe tryggleik i eit område før dei humanitære aktørane kjem inn, er det også vanskeleg å finne belegg for. Mange afghanske (og internasjonale) NGO ar vektlegg at dei kan arbeide i konfliktområde når dei er kjende der frå før og held ein distanse til militære aktørar, slik at dei ikkje vert sett som del av ei militær kampanje. Afghanske NGO ar eg snakka med no i vår forklara at dei sidan tidleg på 1990-talet, meir eller mindre uavbrote, hadde drive mindre utviklings- og rehabiliteringsprosjekt i konfliktfulte provinser som Herat, Kandahar og Helmand. På tross

bygd-utviklingsprosjekt National Solidarity Programme (NSP) er gjennomført i ei rekke konfliktområde i samarbeid mellom valde landsbyråd og NGO ar. Dette har skjedd utan militært vern, men afghanarane ser seg tente med prosjekta og ser derfor til at dei kan gjennomførast. Nye tal frå Afghanistan NGO Safety Office (ANSO) tyder også på at det militære argumentet om at Taliban og anna militær opposisjon er imot utvikling og utviklingsprosjekt ikkje held heilt stikk. Angrepa på NGO ar har gått ned med 35 % i første halvår av 2010 samanlikna med 2008 og 2009, og ein talibantalsmann uttalar at NGO ar er velkomne så lenge dei held seg til humanitært virke og ikkje tek del i militære og politiske aktivitetar.

Mellom borken og veden

Her er det at mange afghanske og internasjonale NGO ar hamnar under press. Med mykje av utviklingsstøtta kanalisert gjennom militære organisasjonar kjenner mange at dei ikkje har anna val enn å nyttegjere seg desse midlane for å oppretthalde verksemda si. Noreg og Sverige er unntak i forhold til å halde eit klart og ryddig skilje mellom militær og sivil aktivitet, andre land er langt meir lydhøyre overfor NATO i å leggje press på NGO ar for at dei skal innrette seg i provinsar med deira nasjonale Provincial Reconstruction Teams (Provinsbaserte gjenoppbyggingsteam/PRT er). Det stiller igjen NGO-ane og deira tilsette i fare i kampen om å vinne "hearts and minds". Dette presset har i ein viss grad splitta NGO- miljøet, der det er dei internasjonale og meir humanitært forankra organisasjonane som har gått i bresjen for å sikre den humanitære nøytraliteten og verna om det humanitære rommet. Mange afghanske NGO ar har ikkje våga å gå ope ut imot donorar og NATO, vel vitande om kor sårbare dei er som organisasjonar. Det synleggjer også eit anna problem. Den "militært orienterte" støtta har ikkje prioritert å utvikle rettighetsbaserte afghanske NGO ar som vågar å målbera deira syn overfor det internasjonale samfunnet og afghanske styresmakter.

Det er heller ikkje NGO ane det vert tydd til når kritikken aukar mot at den afghanske regjeringa og sentral og provins-administrasjonen for at dei ikkje er i stand til å sikre verken tryggleik, utvikling og justis for fleirtalet av afghanarar. No er det plutselig dei meir tradisjonelle sivilsamfunns-organisasjonane ansvaret skal leggjast over på. Lokale sjølvforsvarsgrupper skal få våpen og betaling for å halde Taliban ute, på tross av tidlegare dårleg erfaring med oppbygging av milits. Det vert argumentert med at det lokale og tradisjonelle justisvesenet har større afghansk støtte enn det formelle rettsvesenet, på tross av svært mangelfull rettsvern for kvinner. Det skal spelast på, og betalast til, lokale stammer for å sikre deira lojalitet. Kortsiktige tiltak kan fort auke konfliktnivå og interne spenningar, då desse organisasjonane vert sett på som nyttige brikker i kortsiktige strategiar for å sikre nok stabilitet til utanlandsk uttrekking, heller enn strukturar som kan vere med på å skaffe og sikre meir varige løysingar. Alle snakkar igjen om afghanisering og overføring av ansvar – utan å noko klare meiningar om korleis det skal skje...."

"... og ein talibantalsmann uttalar at NGO ar er velkomne så lenge dei held seg til humanitært virke og ikkje tek del i militære eller politiske aktivitetar."

"Alle snakker igjen om afghanisering og overføring av ansvar – utan å ha noko klare meiningar om korleis det skal skje...."

kar som ein konsekvens av at dei erkjenner at der ikkje er noko einsidig militær løysing på konflikten. Dette aukar desperasjonen i NATO og uvisse mellom afghanarar. Afghandarar med makt og innverknad nyttar eit kvart høve til å sikre seg større rikdom og auke sine investeringar i Dubai medan dei posisjonerer seg i det komande afghanske maktspelet. Det store fleirtalet av fattige afghandarar slit som før, mange søker inn til byane for å skaffe seg arbeid eller sender unge menn utanlands for å sikre inntekter til familien, mykje likt forholda på tidleg 90 tal. NATO sin generalsekretær held fram å omtale NGO ar som "soft power" som bør innordnast overordna (militære) strategiar, og det norske militære ønskje å unngå kritikk for den forverra tryggleikssituasjonen ved hevdar at det er den sivile innsatsen som har feila. Igjen, alt som før.

Kva er lærdomen?

Det fører oss rett attende til det dilemmaet solidaritetsorganisasjonane stod overfor frå 1988 og dei vala dei då måtte ta. Dei fleste NGO ane innsåg at å halde fram med å innordne seg militære kommandantar og politiske parti, og la dei stå for fordeling av humanitær bistand og prioritering av rehabiliteringsprosjekt, i liten grad sikra at støtta kom fram til dei som hadde trong for det. Det auka berre makta til militære organisasjonar og enkeltindivid, og drog samstundes NGO ane inn i ein politisk prosess der målet ikkje lenger var nasjonalt sjølvstende og eit uavhengig og fredelig Afghanistan. Dei NGO ane som distanserte seg frå dei politiske og militære banda klarte å utvikle ein stor grad av tillit i den afghanske befolkninga ved å demonstrere at dei var med dei under skiftande regime.

I dag er det dei internasjonale militære organisasjonane som legg press på NGO ane for å ha deira støtte, for, som kommandantane, å auke sin godvilje i den afghanske befolkninga. Det vert ikkje nødvendigvis nok meir eller betre bistand av det, heller meir korrupsjon og konflikt som vanlege afghanarane kjem til å slite med i tiår framover – medan nokre få følg utviklinga frå Dubai frå kompleks bygd på kortsiktig fundert utviklingshjelp.

Å gje opp lærdomen frå førre militære uttrekking er like farleg for NGO ane som det er for Afghanistan.

Sc
ni:
Fr
de
pr
sj
ut
i 1
bo
kn
ha
og
et

"I
sj
sa
på
st

Folkediktning og eksil-litteratur

(*Begjær, undertrykkelse, motstand...*)

Tekst og foto: Bjarne Robberstad Johnsen

Bjarne Robberstad Johnsen har arbeidet i både Afghanistan-komiteen og A-nytt. Han har forfattet et dramatisk stykke om Afghanistan og arbeider til daglig i bohandel.

Den afghanske litteraturen er bærer av en tusen år lang tradisjon, der poesien er overlevert skriftlig og muntlig. Men i de siste tiårene har utvekslingen med vest også åpnet for mer episke verk, som Majrouhs *Egomonsteret*. Via USA ble Afghanistan med Hosseinis *Drageløperen* midtpunktet for et bredt internasjonalt romanlesende publikum. En av dagens sterkeste stemmer på dari er likevel franskafghanske Atiq Rahimi som trekker tradisjonens lyriske kraft inn i sine romaner.

En lang poetisk tradisjon

En fin kilde til å forstå afghansk litteratur i dag og dens tradisjon, er den norske boka *Bitre mandler*¹ som utkom i 2004. Her lar Elisabeth Eide og Eugene Schoulgin atten afghanske forfattere komme til orde i intervjuer og med smakebiter av forfatterens egne dikt eller fortellinger. Av denne boka kan vi lære at det er poesien som er det klassiske litterære uttrykket i kulturen, og her strekker inspirasjonen seg tilbake til persisk høymiddelalder med de store sufipoetene Jalalud'din Balkhi (Rumi) og Shams al-din Hafiz Sherazi (Hafiz).

Dikteren, teologen og juristen Rumi (1207-1273) ble født i grenseområdet mellom dagens Afghanistan og Tadjikistan, mens dikteren og mystikeren Hafiz (ca 1320-1390) kom fra det som i dag er Iran. I den vestlige kulturkrets har de to poetene inspirert størrelser som Emerson og Goethe. Filosofen Hegel regnet Rumi som en av verdenshistoriens største diktere, og Rumis poesi nyter i dag en unik, verdensomspennende popularitet. I persisktalende områder, som Afghanistan, er også Rumi og Hafiz høyst levende skikkelser. Med sine dypt filosofiske og på samme tid vakre dikt er Rumi kulturens *Maulana*, "vår mester", mens Hafiz beundres for sine ghazaler, som ofte resiteres akkompagnert av musikk. En *ghazal* (eller *gasef*) har en enkel og stringent form og handler gjerne om kjærlighet eller atskillelse. Hafiz' status som fornyer av denne opprinnelig arabiske diktformen, kan minne om Shakespeares revitalisering av den europeiske sonetten. Forfatterne som er intervjuet i *Bitre Mandler* omtaler ham som en del av barnelærdommen. Den unge kvinnelige lyrikeren Khaleda Froagh, som

anskoler) leser ham."² Kanskje har han bidratt til ghazalens sterke livskraft, for akkurat som sonetten har ghazalen vist seg å være en stadig inspirerende form og fortsatt å utvikle seg inn vår tid.

To linjer om begjær og stolthet

Ghazalens historie viser en tusen år lang kontinuitet i den nedskrevne lyrikkens historie fram til en tid der Rumi og Goethe står side om side i en internasjonal kanon. I Afghanistan er likevel den muntlige poesitradisjonen vel så viktig. For selv om andelen av analfabeter er blant de høyeste i verden, er poesien folkekultur og allemannseie. Kvinner synger og resiterer dikt under mange av sine daglige gjøremål. Og at alle selv dikter og er sin egen poet, behandles som et tema i en rekke bøker om Afghanistan, fra Khaled Hosseinis bestselgerromaner til den omtale boka, *Bitre mandler*. Det er likevel ingen som har dokumentert og beskrevet dette bedre enn den eminente afghanske forfatteren Sayd Bahodine Majrouh (1928-1988). Majrouh hadde sin doktorgrad i filosofi fra Frankrike og arbeidet som politiker og litteraturprofessor i Afghanistan, før han reiste i eksil i Pakistan etter den sovjetiske invasjonen. Før han selv ble myrdet i 1988, samlet han en rekke tolinjede dikt eller *landay*-er fra vanlige pashtunske kvinner i Afghanistan og i Pakistan. I det ultrapatriarkalske pashtunske samfunnet er poesien et av kvinnens aller sterkeste våpen, skriver Majrouh, og kan i sin kraft bare sidestilles med livets ytterste protest, selvmordet. Majrouh kalte derfor sin bok om disse to-linjene for *Selvmordet og sangen*³. Kvinnenes korte strofer er enkle og direkte, men lyriske og med en voldsom kraft. I diktene kan kvinnene, som gjør alt fysisk arbeid og holder hele samfunnet oppe, men som likevel er politisk marginalisert, heve seg over mennene og uttrykke sin styrke og sin stolthet. I diktene som ofte har en undertone av vidd, kan de også eksplisitt uttale sitt erotiske begjær.

*My mouth is yours, devour it and be not afraid.
It is not made of sugar that might be dissolved.⁴*

For kvinner som er giftet bort til menn som er for unge eller for gamle, som er feige i krig eller ubrukkelige i senga, gir diktene rom for å uttrykke forakt, ønsket om en annen og bedre elsker eller en modig mann det er grunn til å være stolt over.

*Cruel people, who see how an old man leads me to his bed
And you ask why I weep and tear out my hair!⁵*

I de pakistanske flyktningleirene holdes *landay*-tradisjonen ved like av både skrivekyndige og analfabeter, men de sensuelle motivene avtar til fordel for sorgen over hjemlandet og kravet om motstand og hellig krig.

If you do not have a wound in the center of your chest

Når man sammenstiller diktene avslører de imidlertid en kompleks situasjon: Den sterke stoltheten som frigjør kvinnene fra offerrollen, kan samtidig medvirke til at de opprettholder den samme undertrykkende strukturen de lider under.

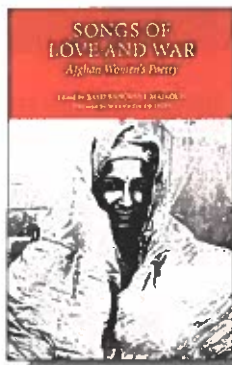
Majrouh og undertrykkelsens former

Ved siden av arbeidet med *landay*-ene var Majrouh også forfatter av et ruvende verk i nyere afghansk litteratur, *Egomonsteret*⁷. Med veskelsvise passasjer av poesi, lignelser og fortellinger, blander Majrouh østlig sufisme og vestlig filosofi med fantastiske elementer i et omfattende epos om undertrykkelse og frihet. Den undertrykkende makten hjem søker samfunnet som tyrann, som drage og som monster. Og i en dialektisk vending viser egoismen seg kanskje først og fremst i kollektivets blindhet og medløperi. I sitt opprør mot den egennyttige fornuftens galskap, hyller forfatteren de gale og drømmerne, dikterne, samt de elskende, representert ved paret hvis forbudte kjærlighet straffes med døden. Med stort vidd skildrer Majrouh tyranniets ubehagelige evne til å returnere i bølger. Det er nesten vanskelig å ikke lese verket som profetisk, med tanke på at det ble skrevet lenge før Taliban så dagens lys. Eller som Aftenposten uttrykte det i sin anmeldelse av den norske utgivelsen i 2004:

Samtidig som *Egomonsteret* fremstår som brennaktuell i forhold til situasjonen i Afghanistan, og i forhold til konflikten mellom de muslimske landene og Vesten, så er det dessverre først og fremst en evig aktuell bok. Majrouhs analyser av Monsteret kan brukes i forhold til ethvert overgrep, ethvert terrorregime som måtte finnes på jorden. Faktisk blir det litt annerledes å se nyhetene etter å ha lest *Egomonsteret*: Enten det er Osama bin Laden, Saddam Hussein, Benjamin Netanyahu, George W. Bush eller Tony Blair som taler, så ser jeg nå på for meg en mørk drageskikkelse lurende i skyggene bak dem.⁸

Den internasjonaliserte litteraturen

Akkurat som Majrouh hentet energi fra europeisk filosofi i *Egomonsteret* og Goethe i sin tid lot seg inspirere av persiske ghazaler, er afghanske forfattere i dag internasjonalt orientert. Selv om poesitradisjonen er sterk og novellen/romanen først har utviklet seg i løpet av 1900-tallet, blir det i dag et åpen valg om man skjønnlitterært vil jobbe med prosa eller lyrikk. "Alle her til lands kjenner poetene, kan dem utenat, leser dem. I min by er det også mange poeter, de fleste av dem kan verken lese eller skrive. Novellen og romanen er en ny diktform i Afghanistan, innført først i forrige århundre,"⁹ sier forfatteren Husain Fakhri fra Ghazni-provinsen. Selv skriver han noveller og oppgir inspirasjon fra russisk, engelsk, fransk, iransk og rumensk litteratur. Blant forfatternes svar på hvem som har inspirert dem, kan man i *Bitre mandler* skimte en linje som begynner med 1800-tallet og russiske forfattere som Dostojevskij og Tolstoj, fortsetter inn i europeisk eksistensialisme med forfattere som Camus og Sartre

Hosseini: Barndom, eksil og megasuksess

Symptomatisk nok for nyere afghansk historie, lever de mest kjente afghanske forfattere i dag i eksil. Med 11. september-angrepene i USA, ble Afghanistan i 2001 sentrum for verdens oppmerksomhet. Med sin inhumane maktutøvelse og sitt politiske ekteskap med al Qaida, ble Taliban i vestens øyne selve innbegrepet på ondskap. Og da en ukjent afghanskamerikansk lege to år senere utga en roman om barndom, svik, afghansk historie og Talibans grusomhet, kom Afghanistan også i fokus på det litterære verdenskartet. Khaled Hosseinis *The Kite Runner (Drageløperen)*¹⁰ ble en internasjonal bestselger og har i løpet av årene klatret seg inn på den eksklusive listen over drøye hundre bøker som gjennom tidene har solgt i over ti millioner eksemplarer.¹¹ (Eneste norske tittel på lista er *Sofies verden* av Jostein Gaarder.)

Drageløperen følger historien forteller Amir under hans oppvekst i Kabul før den sovjetiske tragedien og i det afghanskamerikanske miljøet etter at familien har flyktet til USA. Amir ser tilbake på sitt svik mot tjenergutten som også er hans bestevennen, og når han endelig reiser tilbake til Afghanistan for å gjøre opp for gamle synder, regjeres landet av Taliban. Romanen er medrivende skrevet og frir utilsjørt til et vestlig publikum. Den afghanske historien, med "herrefolket" pashtunernes maktdominans, den sovjetiske invasjonen og Talibans bestialske behandling av landets prygelknaber, *hazarafolket*, formidles svært pedagogisk. Forfatteren gjør treffsikkert bruk av *hemmeligheter*, noe som alltid er en litterær vinner og ikke minst i kombinasjon med personlig svik. I tillegg er den store skurken i fortellingen ikke mindre enn en Hitler-beundrende homopederast av en talibaner, med vestlig blick en egenskapsmessig treenighet av ikonisk ondskap. Når dette likevel ikke faller fullstendig på stengrunn, kan det ikke tilskrives annet enn fortellerens overbevisende kraft som dikter, noe som selvrefererende tematiseres gjennom Amirs diktertalent. Litterært sett kan man likevel si at bokas største svakhet at den er *for perfekt*; fra den svært kraftfulle barndomskildringen får man etter hvert følelsen av å havnet over i en sjangerroman der det som venter bak neste side blir mer forutsigbart.

På samme måte som "den neste *Da Vinci-koden*" i bokbransjen betegner håpet om en ny melkeku, beskriver "en ny *Drageløper*" bransjens håp om en ny, folkelig vinner med en internasjonal tematikk. Mange forlag håper på sin forfatter, enten han er britisk og heter Chris Cleave eller hun er palestinskamerikansk og heter Susan Abulhawa. Kanskje vil Hosseini likevel være et sterkt kort om han fortsetter å utgi romaner. Hans andre bok og foreløpig siste bok, *A Thousand Splendid Suns (Tusen strålende soler)*¹² fra 2007, har allerede solgt i millionklassen.¹³ Her følger Hosseini sin egen oppskrift med å kombinere afghansk historie med personifisering av store konfliktfelt. Mens *Drageløperen* tematiserte herre-slave-dynamikken i det politiske liv og rivaliseringen mellom folkeslag, skildrer *Tusen strålende soler* det samme forholdet i patriarkatets undertrykkelse av kvinner. I denne romanen forblir vi imidlertid i Afghanistan under hele

(Noter)

- 1 Elisabeth Eide / Eugene Schouling: *Bitre mandler – 18 forfattere i Kabul*, Aschehoug, 2004
- 2 Intervju med Khaleda Froagh, *Bitre mandler* s. 29
- 3 *Le suicide et le chant: poésie populaire des femmes pashtounes*, Editions Gallimard, 1994. Til engelsk ved Marjolijn de Jager: *Songs of Love and War: Afghan Women's Poetry*, Other, 2010
- 4 Majrouh: *Songs of Love and War* s. 6
- 5 *Ibid.* s. 3
- 6 *Ibid.* s. 44
- 7 *Ego monstre: Le Voyageur Et Le Rire des Amants*, Editions Phebus, 1989 & 1991. Ifølge et intervju med Atiq Rahimi i et fransk litterært magasin skrev Majrouh hele verket først på dari, deretter på pashtu og så på nytt igjen på fransk. For den språkmektige finnes det derfor flere ulike utgaver. Den norske utgaven, *Egomonstret*, er oversatt fra fransk av Kjell Olaf Jensen og samler begge bind, Pax forlag, 2004
- 8 Mariann Enge, *aftenposten.no*, 26.07.04
- 9 Intervju med Husain Fakhri, *Bitre mandler* s. 160
- 10 *The Kiter Runner*, Riverhead Books, 2003. Oversatt til norsk av Elisabet W. Middelthun, Schibsted, 2006
- 11 wikipedia.org/timesonline.com
- 12 *A Thousand Splendid Suns*, Riverhead Books, 2007. Oversatt til norsk av Elisabet W. Middelthun, Schibsted, 2007
- 13 Over 1,2 mill solgte, totalt 2 mill i trykk, ifølge forfatterens offisielle hjemmeside, khaledhosseini.com
- 14 Norsk utgave oversatt av Hawdam Salih og Inger Østenstad, Aschehoug, 2001
- 15 Utover første og siste bok, som foreligger på fransk, engelsk og norsk, og den nest siste, som foreligger på fransk og engelsk, finnes en mer dokumentarisk bok med tittelen *Le Retour Imaginaire*.
- 16 *Hazakhana-e khwob wa ekhtenagh*, 2002. Oversatt fra dari til engelsk av Sarah Maguire og Yama Yari. Chatto & Windus, London 2006
- 17 Syngué sabour – Pierre de patien-

Rahimi: Kompakte litterære univers

Selv om Hosseini kommersielt sett setter alle i skyggen, er det en annen eksilert forfatter som i dag skriver vel så godt om den afghanske erfaringen. Den franskspråklige forfatteren og filmskaperen Atiq Rahimi debuterte for ti år siden med *Khâkestar-o-khâk (Aske og jord)*¹⁴, en kort roman om en gammel mann og hans barnebarn på vei til en gruve der sønnen/faren arbeider. Resten av familien er døde etter et angrep, og eksplosjonene har gjort gutten død. Grunnsituasjonen kan minne om den Cormac McCarthy senere skulle bruke i *The Road*, der en sønn og en far vandrer gjennom et postapokalyptisk Amerika. Rahimis litterære ørkenlandskap er imidlertid solid plantet i en afghansk virkelighet. Et godt landskap og forlatte, utbrente tanks er velkjente motiver for alle som har reist i eller sett bilder fra Afghanistan, og bestefedre som tar vare på sine barnebarn forteller om en forsvunnet generasjons skjebne. Romanen er skrevet i noe så uvanlig som andreperson, og de mest dramatiske bildene er lagt til dupersonens – den gamle mannens – minner og forestillinger.

I Rahimis romaner trekkes man inn i kompakte univers. Der Hosseini skriver lange romaner og trykker på alle de riktige knappene, skriver Rahimi kort, med store dyp av undertekst og mulighet for tolkning. Med et effektivt, rytmisk språk og en fortettet handlingsramme, er det nærmest som om han kombinerer de tre litterære grenene poesi, prosa og drama i en egendefinert retning. Bøkene kan leses som realisme eller allegorier, og de er utfordrende på tross av, eller kanskje på grunn av, sin knapphet.

I sine to siste bøker¹⁵, *A Thousand Rooms of Dream and Fear*¹⁶ og *Tålmodighetens stein: seng-e-sabor*¹⁷, har også Rahimi vendt blikket mot den afghanske kvinnen. I førstnevnte foregår historien i Kabul på 70-tallet, like før den sovjetiske invasjonen. En ung student er på vei hjem etter en tur på byen og blir banket opp av soldater. En kvinne trekker ham inn i huset og redder livet hans. Mens gutten pleies og med mellomrom kommer til bevissthet, åpenbarer kvinnens historie under samtalen. I *Tålmodighetens stein* er det en svært lignende situasjon, men enda mer eksplisitt med kvinnen i fokus. Her sitter en kone foran mannen sin, som er så hardt skadet at man ikke vet om han kan høre, og hun forteller endelig sin historie. I begge disse romanene møter vi den samme sterke kraften som i tolinjene Majrouh samlet fra de pashtunske kvinnene, ofte fanget i ulykkelige konstellasjoner, men likevel med evnen til ikke å miste sin stolthet og sin humor. I disse romanene er det liten tvil om hvem som egentlig er det sterke kjønn.

ET BUR AV TØY?

Sløret, blikket og Afghanistan

I 1984 kjøpte jeg et bilde av fotografen Arne Walderhaug med tittelen *A Journey to the East*. Bildet var i svart/hvitt og forestilte en burkakledt kvinne, gjemt under tøy og bak ansiktsgitter. Jeg undret meg over den usynlige kvinnen bak. Burkaen er fotogen. Thomas J. Abercrombie fra National Geographic har avbildet en kvinne i rødt. På hodet bærer hun et lite bur med to gråbrune fugler. Den ene fuglen presser nebbet ut mot friheten, mens kvinnen folder burkaen beskyttende rundt kroppen mot en bakgrunn av diffust ørkenlandskap.

Seinere på 1980-tallet spaserte jeg ofte gatelangs i den pakistanske grensebyen Peshawar som alene huset vel en million afghanske flyktninger. Under krigen mot sovjeterne fikk burkaen en renessanse, så vel hos afghanere som pakistanere. Undringen min fant ny næring, men ble noe mindre etter hvert som jeg lærte kvinnene under alle foldene å kjenne. Jeg møtte også modige kvinner som aldri brukte burka, bare et løst sjal over håret.

I 1997 dro jeg til Kabul iført et stort svart sjal med turkise broderier, nysgjerrig etter å se hva slags Afghanistan Taliban sto for og hvordan afghanske kvinner overlevde. Den en gang så moderne byen var nå underlagt et eget politi som skulle vokte dyder og bekjempe all synd; sterkt inspirert av Saudi-Arabia. De fleste kvinnene satt hjemme, eller beveget seg skyndsomt i burka med mannlig følge – *mahram* – om de måtte på besøk til naboen eller et nødvendig ærend i basarene. De eneste lærerne jeg fant i lovlig oppdrag, underviste unger i å unngå miner – støttet av Redd Barna. I undervisningslokalet opptrådte en av dem i røde lakksko og matchende lepestift, en trass-handling så markert at den gjorde meg målløs. Et annet sted i Kabul underviste legen Souhaila Seddique (seinere helseminister i Karzais første regjering) kvinnelige medisinstudenter, med tillatelse fra Taliban. Hun og søsteren hennes var bortimot de eneste i Kabul som nektet å iføre seg burkaen. De var ikke lenger unge, og siden de ivaretok vitale funksjoner, ble de tolerert.

Etter 7. oktober 2001 med angrepet på Afghanistan og startskuddet for den delvis mislykte jakten på Osama bin Laden og Talibans ledere, fikk burkaen en annen symbolverdi. Den ble nå sannhetsbevis på en undertrykking som legitimerte de USA-ledete styrkenes nærvær. Under nye opphold i Kabul i årene som fulgte, grep jeg meg i å telle: kvinner med og uten burka. Gatebildet var mer variert enn i 1997: Unge kvinner med sjal over deler av håret og kvinner med burkaen kastet bakover, så ansiktet ble synlig, andre godt innhyllt. Jeg minte meg om at dette var hovedstaden, en liten del av landet. Endringene, oppdaget

De er hjemvendte flyktninger som har bodd i Chitral, i Nord-Pakistan, forteller de, og spør om jeg har vært i Chitral. Teltene snakker! Ja, svarer jeg, det er en vakker by. De sier de håper at barna deres får muligheter til utdanning. Jeg kan skimte ansiktene deres bak trådgitteret. Den ene burkaen er fillete, og holdt sammen, over munnen, med en sikkerhetsnål.

Hun møter oss på kontoret sitt uten å dekke til håret, lederen for den uavhengige afghanske menneskerettighetskommisjonen. Utenfor døren sitter en væpnet vakt. Sima Samar, utdannet lege, ble kastet som kvinne-minister fordi hun var for radikal, for frittalende overfor krigsherrene. Kvinner bærer burka av så mange grunner, sier hun. Noen fordi familien påbyr dem, andre velger den selv fordi de frykter kommandantene og lovløsheten, atter andre kan ha sine høyst private eller politiske grunner til å skjule seg. Da vi skal ta bilde, slenger hun et tynt, hvitt tørkle over håret. Hun har fått føle hvor grensene går etter at hun lot seg avbilde barhodet i en kanadisk avis. Slikt gjør ikke en som vil til topps i det afghanske samfunnet.

Aritmetisk målestokk?

Sløret er blitt et av det moderne samfunnets viktigste symboler – og målestokker – på manglende kvinnefrigjøring. Professor i kvinnestudier ved Hamilton College, Chandra Talpade Mohanty, karakteriserer denne målestokken som *aritmetisk*: "Argumentet lyder som følger: Jo flere kvinner som bærer slør, desto mer universell er den seksuelle segregasjonen og kontrollen av kvinnene". Hun polemiserer mot et syn som sidestiller voldtekt, polygami, omskjæring, mishandling – og purdah. Det fører til tap av nyanser, fordi man ikke analyserer dypere bakgrunnen for at kvinner bærer slør i ulike kulturer, land og samfunnsklasser.

En kan ikke skape effektive politiske strategier uten gjennom et konkret studium av slørets kontekst, er Mohantys konklusjon. Mine egne erfaringer som journalist tilsier den samme ydmykheten. Under sløret kan så mange slags kvinner befinne seg, med høyst ulike motiver eller med røtter i et mangfold av tradisjoner.

Hun kommer mot meg, men jeg vet ikke at det er henne. Vi har avtalt møte via telefon. Vel innenfor hotellets hoveddør åpenbarer hun ansiktet sitt ved å lette på det lyseblå teltet med gitter foran øynene. I gatene er hun anonym, i vårt lukkede rom er hun en opprørske politiker med levende ansikt og bitende kritikk av de mektige afghanske krigsherrene. Hun tilhører organisasjonen RAWA, som i år 2000 med fare for livet, filmet en henrettelse ved nakkeskudd på Kabul stadion. Offeret var en burkakledd kvinne, anklaget for utroskap. Opptaket ble seinere brukt for å legitimere angrepet på Afghanistan. I Kabul 2003 finner vår kontakt det tryggest å bære burka, selv om situasjonen for kvinnene er bedre enn under Taliban.

Slør og hijab

Sløret som hodeplagg for kvinner har eksistert lenge før islam, både i kristne, førkristne og zoroaster-religiøse samfunn. I det klassiske Hellas skulle kvinnene ha klær som stengte for fremmede menns blikk. I det gamle Mesopotamia ble sløret brukt til å markere klasse. De adelige kvinnene måtte bære slør, mens sløret ble forbudt for kvinnelige slaver og prostituerte. Sanksjonene overfor de 'lavere' kvinnene som likevel iførte seg slør, var harde: De kunne risikere å bli pisket, smurt inn med bek og få skåret av ørene.

I en del samfunn har menn brukt deler av turbanen sin også for å dekke ansiktet. I dag blir sløret imidlertid forbundet med islam og kvinner, både fordi det er muslimske kvinner som tydeligst viser denne tradisjonen (hijab), og fordi sløret har fått en renessanse hjulpet av moderne, politisk islam.

Men det er da ikke det samme? Er ikke sløret påført kvinnene for å begrense deres synlighet og bevegelsesfrihet? Er det ikke mennene som pådytter kvinnene sløret for å skjule dem, fordi de samme mennene ikke stoler på at de kan tøyse sitt eget begjær? Jo, det også. Eller for å beskytte dem, og for å holde folks tanker rene, ville en mer positiv fortolker si. Her møter vi også de religiøse absolutistenes inkonsekvens på sitt sterkeste. På den ene siden hevder mange av dem at kvinner ikke kan inneha de høyeste embetene i den politiske eller

Under kjøreturer i Kabul i et nytt årtusen ringer George W. Bushs uttalelse fra november 2001 i ørene: "Today women are free in Afghanistan." Prøver jeg å teste påstanden hans ved å registrere prosentandelen med burka i Afghanistans mest moderne by? Jeg kommer til om lag sytti, men hva betyr det? Har Bush fått meg til å gå i Mohantys aritmetiske felle? Og er den bare en felle? Nei, for mange kvinner er friheten til å la burka bli hjemme en vinning. Men flertallet tør ikke, eller kan ikke gjøre det. Kommandanter med væpnede menn kan røve og voldta. Familiene frykter for sine kvinner, og kvinnene frykter for sine liv, kanskje det enda mer enn for sitt rykte, selv om ryktet også er en sårbar størrelse. Her kan burka stenge for innsynet til de som vil kartlegge sine ofre.

Klær som identitetsmarkører

Sløret har blitt et ladd og mangetydig politisk symbol. I det mangetydige ligger kanskje også at menn i noen bevegelser finner det opportunt å dyrke enkelte tradisjoner motivert av mindre edle interesser enn frigjøring. For mennene selv er klesdrakten som symbol mindre viktig, men Taliban dannet et unntak. For eksempel var *shalwar kamiz* obligatorisk under Taliban. De hadde dessuten strikte regler for skjegg og hårlengde, sistnevnte både for menn og kvinner. I de mer 'moderne' islamistiske bevegelsene bedyrer en del framtrepende kvinner at sløret er deres eget (politiske) valg.

For vel tjue år siden var jeg på besøk hos Hezb-i-Islamis kvinneorganisasjon. De er kledd i svarte heldekkende drakter, Iran-inspirert. Ikke et hårstrå er synlig. De er opptatt av kvinnenens ærbarhet og renhet, og spør med en blanding av redsel og nysgjerrighet om kvinnene i mitt samfunn. De gir klart uttrykk for at jeg kommer fra en kultur som de ikke ønsker å bli påvirket av. De tror kvinnene har latt seg lure til å korrumpere mennene. For det er det som skjer når naken hud og flagrende hår blir stilt til skue for all verden. De liker ikke polygami. Men tross alt – er det ikke bedre at en mann lever med flere koner, enn at han er utro og går til prostituerte, som hos dere? Dessuten får jo enker beskyttelse på denne måten. Nå og på profetens tid.

Kan islamistenes strenge klespåbud for kvinner betraktes som en respons på vestlig liberalisme? Den vestlige liberalismen blir imidlertid også anvendt for alt den er verdt av politiske islamister i en kamp om å definere hva som er ærbart og hva som er korrekt atferd i det offentlige rom, og for å befeste et hierarkisk maktforhold mellom menn og kvinner.

Det er vår, en liten gruppe skal besøke Bibi Aishya-skolen i Peshawar, jenteskolen som er oppkalt etter en av profetens hustruer. En ung mann er med i følget, og dermed trekker de kvinnelige lærerne – og de eldste jentene – opp ansiktsduken, slik at bare øynene er synlige. Etter en tid blir den unge mannen anmodet om å gå utenfor og rekke søli den lidende

I store områder av Afghanistan tilsier tradisjonen at en kvinne ikke skal vise ansiktet til andre menn enn nære mannlige slektninger. Strengt tolket betyr det far, ektemann, brødre og sønner. Selv har jeg vært på midt-dagsbesøk hos en pasjtunsk familie i Quetta, der far bodde sammen med to sønner og deres koner. De to konene dekket seg både for sine svogre og for patriarken, svigerfaren. På om lag 40 kvadratmeter, må dagene ha budt på slitsomme øvelser med gardin-trekking og slørheising, forestilte jeg meg. Det som er sikkert, er at eksiltilværelsen i Pakistan og Iran påførte mange afghanske kvinner en mer besløret eksistens. Med ett var ikke kvinnene omgitt av de kjente i landsbyen, eller by-nabolagets menn og kvinner. De politiske bevegelsenes kontrollhunger, nærte opp under strengheten.

Den reisende historikeren Ibn Battutta forteller i 1355 at tyrkiske kvinner ikke bar slør. Det gjorde ikke mongolske kvinner heller. En finner ingen dekning i Koranen verken for burkaen eller for ansiktsduken. Men oppfordringene om å kle seg ærbart og bluferdig finnes, rettet til begge kjønn, og kvinner oppfordres til å "svøpe kledningen om seg". Mer eksplisitte uttalelser om sløret finnes ikke. Ordet *hijab* forekommer imidlertid flere ganger i teksten, og betyr skille, gardin eller forheng. Mer strikte – og ikke-strikt – klespåbud har vokst fram påvirket av de enkelte samfunnenes særegenheter, tradisjoner og maktforhold.

I Saudi-Arabia og Iran er *hijab* påbudt, og kvinnene har dermed intet valg, annet enn å – slik en ser tilløp til i Iran – minimalisere skautet og ellers kle seg stilig. I Afghanistan registrerte jeg i september 2003 ved å studere burkaens nederste kanter – og dermed anklene – at nettingstrømper var på moten.

I et mediehus i Mazar-i-Sharif møter jeg en gruppe unge kvinner som går på skrivekurs. To av dem er i ferd med å iføre seg yttertøy før de skal ut i den varme septembersolen. De åpne, ivrige ansiktene blir snart skjult. Jeg drar fram kameraet, og sier: SMIL! To lyseblå telt knekker sammen i latter.

Jeg har latt meg fortelle at utenlandske soldater i Afghanistan blir overbevist om hvor viktig oppdraget er når de ser en burka. Det er som et ekko av de franske kolonialherrenes forsøk nå å "av-sløre" alneriske kvinner nå 1950-tal-

Samiullah Safi

– en pensjonert visjonær

Tekst og foto:
Mike Fergus

Mike Fergus er skotsk, og har bodde i Norge i over 30 år. Han har lang erfaring som konsulent i bistand, og har arbeidet i Afghanistan i forskjellige anledninger. Han sitter i AiNs prosjektvalg.

"Samiullah er også godt kjent blant amerikanske og norske antropologer, fordi hans opprør og hans familie er grundig omtalt i to viktige bøker utgitt av University of California ..."

I dag bor Wakil Samiullah Safi og hans familie i Hokksund. Først gang jeg fikk høre om Samiullah var i en e-post fra en amerikansk antropolog som arbeider med øst-Afghanistans nyere historie. Helt siden jeg besøkte Kunarprovinsen mot grensen til Pakistan i 1977, og siden jeg traff Professor Georg Morgenstierne, nestoren i pashtu-lingvistikk, har jeg vært interessert i denne delen av Afghanistan. Det er et land med store, frodige dalfører som ligger ved foten av de snødekkede Hindu-Kush fjellene som stiger til over 5000 meter. Et land av krigere, diktere, legender, som i tillegg er utrolig pittoresk.

Men nå er denne landsdelen vanskelig tilgjengelig. Det var her journalisten Pål Refsdal ble bortført i en kort periode i november ifjor.

Samiullah, norsk statsborger som fikk politisk asyl i Norge i 1990, er fra samme området, nærmere bestemt Pechdalen, en sidedal til Kunardalen. Tittelen "Wakil" som betyr "representant" kommer fra Samiullahs dager som stortingsmann i Afghanistan. Og min antropologvenn var interessert i Samiullah, som selv ledet et viktig opprør mot sovjeternes okkupasjon i 1979-1980. Samiullah er også godt kjent blant amerikanske og norske antropologer, fordi hans opprør og hans familie er grundig omtalt i to viktige bøker utgitt av University of California, og skrevet av Professor David B. Edwards. Det vil si *Heroes of the Age: Moral Faultlines on the Afghan Frontier* som omtaler Samiullahs far Sultan Mohammad Khan Safi og *Before Taliban: Genealogies of the Afghan Jihad* som beskriver Samiullahs kamp mot sovjeterne. Mye av Edwards bøker er basert på lange intervjuer med Samiullah i Peshawar.

Safi-folket er en av Kunardalens største og viktigste stammer og de er pash-tunere. Samiullahs far, Sultan Mohammad Khan Safi, (sønn av Tallabuddin Khan som var hakim, det vil si ordfører) var ifølge Edwards en høyt respektert, ærverdig høvding, velkjent for sin integritet og med betydelig innflytelse i nordøst Afghanistan. Han døde i 1968. Som typiske pashtunere legger Safi-folket vekt på uavhengighet, med lite sans for en afghansk sentralmakt. Sultan M. Khan Safi var sterkt engasjert i de såkalte "Safi-opprøret" mot Afghanistans sentralregjering. En en lang opprørsperiode med ett års intense kamper, endte med nederlag i 1946 for Safi-folket mot en overlegen militær makt. Sultan M. Khan Safi sammen med brødrene, og hele resten av familien hans (inkludert Samiullah som var bare barn) ble sendt i eksil, først til Herat, deretter til Balkh og Jowzjan. Samiullah husker eksilet godt. Militær sjef Daoud Khan, som var Kong Zahir Shahs fetter og svoger beordret henrettelsen til Sultan M. Khan Safi

fengsel. Det verste straffen Daoud idømte, var å forby familiemedlemmene til Khan videre utdanning utover grunnskolen. Dermed ble flere av brødrene, og fetterne til Samiullah sendt hjem fra videregående- og militær skole. Samiullah Safi som brant for høyere utdanning, måtte bruke oppfinnsomme veier for nå drømmen sin. Etter fullført utdanning som journalist i Kabul ble Samiullah parlamentsmedlem i en periode og deretter redaktør av Erfan Magasin, i utdanningsdepartementet.

I april 1978 ble daværende President Daoud styrtet. I første omgang ble

Den 30 år gamle Afghanistankor søker ny plattform

han mindre begeistret. Den nye presidenten Nur Muhammad Taraki forsøkte å innføre en masse nye reformer i det fortsatt meget konservative samfunnet. Samiullah og hans Safi stammefolk likte ikke måten det nye styret hadde tenkt å rekruttere stammefolk til hæren på. Derfor, som hans far, gjorde Samiullah opprør mot sentralregjeringen. Opprøret mot Tarakis regjering i Kabul er grundig beskrevet i Edwards' "Before Taliban" og Edwards beskriver Samiullah Safi som en visjonær som kunne ha reddet Afghanistan fra dets senere skjebne.

Til Norge i 1990

Samiullah ble innvilget asyl i Norge i 1990 etter 10 års strevsom og strabasios eksil i Pakistan, som journalist og medarbeider i organisasjonen og bladet «Afghan Information Centre» i Peshawar. Nå er Samiullah snart 70 år gammel, lider av akutt astma, og lever et tilbaketrukket liv i Hokksund. Alle hans ni døtre og tre sønner lever i Norge, og er norske statsborgere. De jobber eller går på skole. Men han er fortsatt aktivt og fortsetter å holde kontakt med gamle venner, og jobber med en historien til Safi-folket. Hans kone Basrai Safi stortrives med sin jobb på Hokksund barneskole og Lyngstua barnehage.

Samiullah pleier å følge barna sine til Afghanistan. Sist var det for 2 år siden han fulgte to av sine døtre, Nathkai (lege) og Sperghei (Master i International Relations) tilbake til Afghanistan, for å vise dem hjemlandet. De reiste i provinserne Kunar, Nuristan, Nangarhar, Kabul, Parwan, Baghlan, Samangan og Balkh. Han viser stolt frem sine feriebilder fra et idyllisk landskap med gode venner og familie, piknik og store familiemiddager, langt fra det dystre bildet vi får fra annet hold om dagens Afghanistan. Det viser et helt annet bilde av Afghanistan enn vi er vant til fra VG og Dagbladet.

Samiullah representerer det «gode gamle Afghanistan» som eksisterte inntil 1973 da kong Zahir Shah ble styrtet. Om disse dager noen gang kommer tilbake, er høyst usikkert. Men Samiullah synes har gjort sitt for å fremme et fredelig og demokratisk Afghanistan.

Utover vinteren 1980 oppsto det en sterk folkelig opinion mot den sovjetiske invasjonen i Afghanistan i vestlige land. Det var stor politisk bredde bak det som ble til *Afghanistankomiteen i Norge*. I Storbritannia og en del andre større europeiske land ble Afghanistan-saken et spørsmål hvor den politiske høyresiden dominerte. Slik var det ikke i Norge og Sverige. Venstresiden, også ytre venstre, ble svært aktive i komiteen, selv om leder og styremedlemmer i stor grad var fra Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene. Personer som i den kalde krigens tid støttet USA og bekjempet Sovjetunionen gikk sammen med folk som var politiske motstandere av begge de to stormaktene under parolen «Sovjet ut av Afghanistan». Det var den politiske plattform. Det viktigste arbeidet skulle bestå i å reise en stadig kraftigere protestbevegelse mot okkupasjonen. Dette skulle blant annet skje ved å bringe vitner fra den uvanlig brutale sovjetiske krigføringen i Afghanistan til Norge, og ved å sende nordmenn til Afghanistan eller til flyktningleirene i Pakistan.

Aktivistene samlet inn penger på gata og bidrag fra Utenriksdepartementet og bistandsorganisasjoner var ubetydelige de første årene. Komiteen søkte å gi støtte til uavhengige motstandsgrupper som ikke var knyttet opp til de etterhvert så kjente mujahedin-partiene. Men så i 1985–86 rullet penger inn fra LNU (Landslaget for norske ungdomsorganisasjoner) til helseteam og fra UD til nødhjelp. Året etter kom Operasjon Dagsverk med millioner til skoler og lærere, og tiden var inne for å opprette et utekontor. Etableringen i Peshawar, Pakistan førte AiN inn i et NGO-miljø, hvor de fleste arbeidet med flyktninger. AiNs oppdrag var å gi støtte til afghanere *inne* i landet, som en solidaritetshandling slik at de skulle slippe å flykte, og slutte seg til millionene i Pakistan og Iran.

AiN ble pilotorganisasjon for UNICEFs første vaksinasjonsprogram for barn i de delene av Afghanistan hvor mujahedin kontrollerte. AiNs helseteam kapret flere ganger forsiden i avisene.

Like før dette hadde den pakistanske diktatoren Zia ul-Haq, støttet av USA, tatt et hardt grep om Afghanistankrigen. Han fikk fengslet og dels henrettet ledere og medlemmer av uavhengige og radikale organisasjoner, og forbød dem å operere fra Pakistan. Bare sju mujahedin-partier ble godkjent. Dette var vanskelige realiteter for en organisasjon som hadde vært skeptiske til de religiøse partiene, og hadde søkt små, mer sekulære uavhengige partnere fordi de var lette å følge opp. Men slik ble det: AiNs støtte gikk i hovedsak til områder hvor både islamister og konservative religiøse kontrollerte motstandskampen. Samtidig visste vi at mange liberale, maoister og sosialdemokrater gikk inn i disse

Leder for det islamistiske mujahedinpartiet Ittehad-i Islami Abdul Rasul Sayaf med kommandant Abdullah i Jaji i Paktiaprovinsen i 1984. Sayafs parti sto nært Saudi-Arabia. I borgekrigsperioden i Kabul før Taliban tok over, sto han i spissen for en omfattende massakre mot hazaraer i Kabul. Han ble gjenvalgt til parlamentet ved valget i september 2010.
Foto: Erwin Franzen

“Tidlig på nittitallet opplevde Afghanistankomiteen at mange anså oppdraget for utført. Sovjetunionen var ute.....”

Endring

Fram til en tid etter den sovjetiske tilbaketrekningen 15. februar 1989 var aktivitetene i Norge på et høyt nivå med lokalkomiteer landet over. Den allmenne oppfatningen var at Sovjetunionen trass i tilbaketrekningen holdt liv i det forhatte regimet til «Dr. Najib», president Mohammad Najibullah, i Kabul både med militære eksperter, våpen og forsyninger.

Men oppfatningen av at mujahedin-partiene sloss seg i mellom, og ikke virket å være i stand til å stå sammen om en offensiv mot Kabul, begynte å feste seg. Sovjetunionen var ikke lenger en hovedaktør, og en klart svekket Najibullah forsøkte seg med forsoning og omfavning av islam, uten at det hjalp.

Tidlig på nittitallet opplevde Afghanistankomiteen at mange anså oppdraget for utført. Sovjetunionen var ute, og de nedla sine lokalkomiteer, eller ble passive. Flertallet endret AiNs grunnlag til at vi skulle støtte landets kamp for uavhengighet og gjenoppbygging. Prosjektene endret karakter, og bistandsaspektet tok over. I desember 1991 arrangerte AiN en større internasjonal konferanse i Islamabad om gjenoppbygging av landet. AiN var blant initiativtakerne til å ta fatt på det enorme mineproblemet Sovjetunionen hadde skapt. Satsingen i Badakhshan tok til. *Solidaritet* var fortsatt overskriften AiN brukte på sitt arbeid. Men dette ble vanskeligere å formidle da Taliban tok over i Afghanistan i 94-96, og AiN arbeidet for en stor del i talibankontrollerte områder. AiN var helt klare

lyktestolpe i Kabul noen få uker før selve OD-dagen. Taliban ble snart symbolet på alt som var ondt og fælt. OD gikk bra, men Taliban tærte på folks ønske om å bidra.

Fortsatt hadde AiN i perioder stort gjennomslag, som Gholam-saken i Norge i 1997 og innsamling til jordskjelvfrene i nord-Afghanistan i 1998.

Men USAs invasjon i Afghanistan 7.oktober 2001 med de påfølgende Enduring Freedom og ISAF-operasjonene og Norges militære deltakelse, satte organisasjonen i en vanskeligere posisjon. AiN protesterte mot den amerikanske bombingene, og har alltid uttrykt seg skeptisk til krig som middel for en befolkning som har lidd nettopp av krig i 30 år. Likefull har ikke AiN som organisasjon hatt noe klart standpunkt om den nåværende krigen (som ikke er en krig ifølge vår regjering) eller norske styrker i Afghanistan. Mange gamle medlemmene som fortsatt er med, er motstandere av krigen og krever norske styrker ut. Andre mener at AiN ikke skal ha en bastant holdning her. Noen har hatt sympati med den afghanske regjeringen, eller deler av den, og har i større grad sett på ISAF som en buffer mot Taliban. Solidaritetsbegrepet har blitt vanskelig å definere i denne situasjonen, og har mistet sin sentrale plass. Bistand og utvikling er i hovedsete. De siste årene har FNs tusenårsmål, særlig FN-resolusjon 1435 om kvinner stått sterkt i organisasjonen i Norge. Nå har AiNs ledelse tatt til orde for en grunnleggende drøfting av organisasjonens mål og fundament. Har den tretti år gamle Afghanistankomiteen en framtid som noe mer enn Norges eneste bistandsorganisasjon som bare arbeider i Afg-

Store drømmer om et normalt liv

Foto: Terje Skaufljord

Av Unni Rustad

Unni Rustad er en mangeårig Afghanistan-aktivist. Hun har vært med i Kvinneutvalget i AiN, hun har arbeidet for svenske Redd Barna i Nord-Afghanistan og gitt ut boka "På drømmedagen står vi opp klokka fire om morgenen" om barna hun møtte der.

"Jeg ble overveldet av hvor modige barna var og hvor gode de var til å legge fram meningene sine"

Hva tenker afghanske barn og unge om livene sine? Ei gruppe jenter mellom 11 og 14 år fra landsbyer rundt Jalalabad fikk spørsmål om hva som gjør dem triste. Slik svarte de:

"Å måtte være hjemme hele tida»

"Krig"

«At det har vært så mye krig i landet vårt»

«Når lærere slår»

«Når foreldrene eller brødrene våre ikke lar oss gå på skole»

"Krig"

"Krig"

«Folk uten utdannelse»

«Når jeg ser fattige folk og når folk begynner å slåss mot hverandre»

«At vi ikke har skole»

"Krig"

«At det er så mye skitt der jeg bor»

«Tyver som kommer om natta»

«Krangel»

"Krig"

Å lytte til afghanske barn og unge fortelle om livet sitt og drømmene om framtida, var jobben min. De afghanske kollegene mine og jeg reiste til ni provinser for å organisere tolv konferanser hvor jenter og gutter mellom 8 og 18 kunne snakke åpent. Deltakerne diskuterte sammen i grupper i to dager, svarte på spørsmål om hva som gjør dem glade og redde, hva de ønsker for framtida, og hvordan de vil beskrive en drømmedag. Den tredje dagen la de fram meningene sine i taler, sketsjer, dikt og tegninger, og foreldre, media, lærere og mullaer satt i salen.

Jeg ble overvelda av hvor modige barna og ungdommene var, og hvor gode de var til å legge fram meningene sine. De snakka om lengsel etter alt de hadde for lite av – fred, bøker og framskrift, og de kritiserte dem som slo dem eller gifta dem bort eller ikke lot dem gå på skole. Jeg ble imponert av mødrene og fedrene deres som hørte på ungenes åpenhjertige innlegg og tok dem til seg. Det er flere år siden jeg var der, men jeg klarer ikke skrive alt i fortid som om alle ønskene deres om et normalt liv tilhører fortida. Jeg veit at det som ble

vil så gjerne begynne, men foreldrene er imot, sier hun. Vi ser henne i diskusjon hjemme med foreldrene. Mora hennes mener skolen ikke er for jenter. "Faren din er bonde, og jobben din er å gå med brød og te når han jobber på jordene", sier hun. "Folk i landsbyen kommer til å kidnappe en datter som går på skolen, det er ikke trygt her. Dessuten vil de andre le av oss. Hvem skal gjøre husarbeid hvis du går på skolen? Vi trenger deg til å lage mat og vaske og reparere klærne våre". Jenta begynner å gråte, men venninnen henter hjelp. To kvinner fra en lokal organisasjon som jobber for at jenter skal få utdannelse, kommer på besøk. De diskuterer med faren. "Dere har jo rett i at vi trenger kvinnelige leger", sier han, "men jeg har bare ei datter, og hvis jeg sender henne på skolen kan hun gå seg bort, for skolen er langt unna. Dessuten er skolen mest for gutter, det er ikke kulturen vår å sende jenter på skolen". De to kvinnene gir ikke opp så lett. "Vi er også datter av noen", sier de. "Vi bor også i landsbyen, og nå har

Gjeterer i Badakhshan.
Foto: Unni Rustad

"En gutt skriver dikt om hvor vanskelig det er å være fattig, uten medisin og se faren sin dø."

kulturen vår forandre seg". Far blir stille, han har fått noe å tenke på. Takk for denne opplysningen, sier han, dette har vi ikke tenkt på. Hvis hun kan begynne på en skole med bare jenter, skal datteren min få gå på skolen, sier han. Jentene jubler. Slike rollespill gjentok seg overalt hvor vi kom, gjerne med litt innlagt humor som fikk foreldrene til å le.

Barn og unge har mye å være redde for. "Barn kan ikke forsvare seg, det kan bare voksne", sier en liten gutt i Gardez. "Jeg er redd Taliban, Guds vrede, mor og far, sykdom, mørke og tyver. Jeg er redd for økonomisk og kulturell fattigdom, for eksamen og læreren som er i dårlig humør. Jeg er redd for ei ukjent framtid", forteller ei tenåringsjente i Herat. Andre beskriver redselen for våpenmenn og miner, alt for hardt arbeid og tidlige ekteskap med en de ikke vil ha, å bli flyktning, å fryse og sulte. En gutt skriver dikt om hvor vanskelig det er å være fattig, uten medisin, og se faren sin dø. "Vi er fattige folk, og fattige lider alltid mest når noe skjer, enten det er kamper eller naturkatastrofer", sier en liten gutt i Mazar, enda ikke ti år gammel.

Barn og unge trenger bevis på at verden kan være et godt og vakkert sted, og de er flinke til å finne dem. Å kjenne fellesskap med andre gir trygghet og glede. Alt som viser at landet bygges opp igjen, er tegn på at det går framover, at det finnes ei framtid. Alle kan fortelle hva som gjør dem lykkelige og glade. Å bli sett og elsket av mor og far er stort. Og overalt hører vi hvor viktig gode lærere er. "Jeg blir lykkelig av å gå på skolen" var den setningen vi hørte unge

blomst, listene var lange og detaljerte over alt som kan gi oppmuntring og være motvekt mot det som er trist og farlig. En av ungene sier at det som gjør han glad, er at han er i live.

Jeg hører på radioen i dag at i og rundt Kandahar øker kampene, en offensiv er på gang. Det er der de bor, jentene og gutta mellom 8 og 10 år som svarer slik når hver og en av dem skal fortelle om lykke:

"Jeg blir lykkelig når jeg ser at landet vårt bygges opp igjen"
 «Å ha sykehus og apotek gjør meg lykkelig»
 «Å dyrke jorda gjør meg lykkelig»
 «Når det er reint rundt meg er jeg lykkelig»
 «Når det er trygt og vi blir kvitt våpnene, blir jeg lykkelig»
 «Jeg blir lykkelig av vann og elektrisitet»
 «Jeg ville blitt lykkelig hvis vi kunne få engelskkurs»
 «Flere fabrikker ville gjort meg lykkelig."

Norge er i krig i afghanernes land. Samtidig er regjeringa stolte av å returnere flest mulig afghanere som har flykta hit. Alt dette gjør noe med oss som bor her, sjøl om få av oss er soldater eller bestemmer at folk skal kastes ut av landet. Vi ser hver eneste dag at våre liv er viktigere enn afghanernes. Hver

Afghanere i Oslo med Shahla Sultani i spissen protesterer mot avtalen om hjemsending av afghanske asylsøkere i 2005. Foto: Terje Skaufjord

hjelpeorganisasjonenes arbeidsområde krymper. Prosjektet jeg var med på ville vært umulig nå. Ingen veit hvor mange afghanske barn som fryser eller sulter i hjel i dette landet hvor det pøses inn milliarder til soldater og våpen. Hver død utenlandsk soldat blir tatt imot i hjemlandet med honnør og ære. Afghanerne som mister livet er anonyme, ofte veit vi ikke en gang hvor mange de er. Etter et bombeangrep som tok livet av mange barn i landsbyen, forteller en far som mista sønnen sin om hvordan han forgjeves lette blant de døde barna etter noe han kjente igjen og kunne legge i ei grav. "Det er vi som dør", sier en fattig bonde til en dansk soldat i filmen "Armadillo".

Hva slags bilde har vi av folk i Afghanistan? Hva tenker vi om afghanske menn? Om kvinnene? Når hørte du sist noe om barn og unge, de som utgjør halvparten av befolkningen? Jobben min gjorde at jeg ble konfrontert med mine egne fordommer. Hvorfor ble jeg overraska over sjøltilliten og åpenheten hos folk? Det finnes mange slags burka, fant jeg ut. En kan ha burkaen inne i hodet, et gitter av fordommer som begrenser synet og gjør at en ikke ser verken styrke, ressurser eller smerte og sorg.

Afghanistans håp er at de unge ikke gir opp kjærligheten til fedrelandet og

Afghanistankomiteen blir til

Foto: Terje Skaufjord

Av Petter Bauck

Petter Bauck var sentral i Afghanistankomiteen fra starten og mange år deretter, blant annet som hardtarbeidende nestleder i flere år.

“Det var en broket forsamling som møtte opp på Haraldsheimen i Oslo i oktober 1980 for å stifte Afghanistankomiteen i Norge”

Reaksjonen var spontan og kraftig. Sovjets invasjon i Afghanistan 27. desember 1979 resulterte i verdensomspennende protester. Også i Norge. Landet, som inntil nylig var en svart flekk på kartet for de fleste, var med en gang på alle lepper. Den første store demonstrasjonen fant sted i Oslo en av de første januardagene 1980. I spissen gikk sentrale politikere fra hele det politiske spekteret i Norge, med unntak av Norges Kommunistiske Parti (NKP). De fordømte ikke invasjonen, men snakket om at Sovjet var invitert av regimet i Kabul, som tok makten ved et kupp i april 1978.

Om den politiske protesten var massiv mot Sovjets invasjon i desemberdagene 1979 og utover i januar, var begrunnelsene sprikende. Store deler av det politiske etablissementet i Norge fra Fremskrittspartiet til Arbeiderpartiet så invasjonen som del av Sovjets stadige ekspansjon. For dem ble protestene sentrale i den kalde krigen, hvor USA var den store spilleren. På venstresiden i Norge var invasjonen kroneksempelen på Sovjets imperialistiske natur. Spennvidden i solidaritetsarbeidet med Afghanistan var fastlagt. Med protestene, som spredde seg over hele landet, og i andre land, utover våren 1980, ble kimen lagt til en solidaritetsbevegelse, som ofte rommet en betydelig politisk spennvidde. Det var ikke uvanlig å høre sammenlikningen med den norske motstandsbevegelsen mot tysk okkupasjon under den andre verdenskrigen.

Protestene var massive og landsomfattende. Kimen til lokale Afghanistankomiteer oppsto fra Kirkenes i nord til Kristiansand i sør. Og de viste seg etter hvert å bli like forskjellige som den politiske spennvidden var stor. Mange steder var det i første rekke venstreradikale aktivister som ble kjernen i den lokale komiteen, med varierende grad av støtte fra hele det politiske spekteret. I Stavanger var det bystyret som nedsatte komiteen. For enhver by måtte ha sin afghanistankomite, må vite. Lenge var det bystyrets medlemmer som sto for aktivismen, ikke minst salget av roser til inntekt for Afghanistan en strålende soldag i mai. Utover på 1980-tallet ble det opprettet lokale komiteer på nærmere 40 steder over hele landet.

Det var en broket forsamling som møttes på Haraldsheimen i Oslo i oktober 1980 for å stifte Afghanistankomiteen i Norge. Den politiske bredden var det ikke noe å si på; den strakte seg fra ytterste høyre til ytterste venstre. Et forslag om å sende hilsningstelegram til president Reagan i USA og ønske han lykke til, ble ikke vedtatt. Det gikk ut over hva den politiske bredden kunne bære og hva

Afghansk karikaturtegningen viser president Babrak Karmal, som ble brakt til makten ved Sovjetunionens invasjon 27. desember 1979, og gikk av i mai 1986. Nikkedukken Karmal styres av Sovjet men klarer å skjønne vodkaen selv.

"Og 3. juledag var ikke den mest attraktive dagen for store demonstrasjoner. Men på tross av det, var samlingene foran den sovjetiske ambassaden på Drammensveien mange"

var det et stort sprik i meninger om hva komiteene skulle fokusere på, fra de som hadde en høy profil på innsamling til frigjøringskampen og mujahedin, til de som konsentrerte seg om innsamling til humanitær støtte og helseteamene, som etter hvert kom i gang. At en rekke lokale komiteer og andre kastet seg på ideen om innsamling av klær til afghanske flyktninger, ble et hodebry for mange. På lastebiler og båt kom store mengder klær til Oslo. Radionettebygget utenfor Sandvika, som var tomt, fikk vi låne for å lagre tøyet. Det pakistanske flyselskapet PIA var positiv til å organisere frakten fra Oslo til Islamabad. Alt så lovende ut. Men løftene om frakt holdt ikke. Og klærne ble solgt på flerfoldige loppemarkeder i Oslo-området. Det var tross alt lettere å sende penger til de som hadde behov, så nødvendig utstyr kunne skaffes lokalt. Jeg fikk ved sjøsyn se hva ulike land i de første årene sendte av innsamlede klær og medisiner til afghanske flyktninger i Pakistan. Det internasjonale Røde Kors i Pakistan fortvilte over utdaterte medisiner, unyttige medisiner, vestlige klesplagg som ikke kunne brukes og andre unødvendigheter. Så endte vi kanskje med den beste løsningen; å selge klærne i Norge og sende pengene av sted. At komiteen også

fikk spørsmål om å bidra til å formidle penger fra en vestlig ambassade og fra tunge norske kapitalinteresser til den afghanske motstandskampen, er mindre kjent. Heldigvis hadde vi vett nok til å si nei og si at dette ikke var Afghanistan-komiteens oppgave.

Erfaringene fra solidaritetsarbeid med Vietnam hadde lært mange at politisk bredde krever et bevisst og iherdig arbeid for å opprettholde bredden og samtidig sikre at solidaritetsarbeidet ikke blir helt tannløst. Hovedparolen sto sentralt: Sovjet ut av Afghanistan. Men siden Norge var på den "andre siden" i den kalde krigen, var det, på tross av naboskapet til Sovjet, ikke flust med "mål" for solidaritetsmarkeringer i landet. Den amerikanske ambassaden var er synlig og lett tilgjengelig mål for demonstrasjonene mot USAs krig i Indokina. Den sovjetiske ambassaden lå langt mer uveisomt til nede på Skarpsno. Og 3. juledag var ikke den mest attraktive dagen for store demonstrasjoner. Men på tross av det, var samlingene foran den sovjetiske ambassaden på Drammensveien mange. Og politiet fikk bruk for sine ferdigheter i å slå ned opprørtendenser, for sinnet i befolkningen over Sovjets framferd i Afghanistan vokste etter hvert som informasjonen sivet ut fra avsides dalfører og utilgjengelige fjellstrøk. Millioner på millioner av flyktninger fortalte sitt om krigens brutalitet.

Dokumentasjon av krigen ble en sentral oppgave. Allerede i forbindelse med

sjonen. NRK-ledelsen satt ned foten av sikkerhetsmessige grunner. I stedet ble komiteens kontaktnett brukt for å skaffe den lokale motstandslederen Zarin Khan fra Kunardalen til Norge, som hedersgjest i Erik Byes program, som gikk i beste sendetid nettopp 3. juledag. Besøket skjedde i nært samarbeid med politiet. Det var skifte av hotell for å forvirre eventuelle sovjetiske aktører. Dette ble starten på en serie besøk av afghanere til Norge.

To større høringer ble organisert nettopp for å presentere en mest mulig grundig dokumentasjon av krigens brutalitet. Afghanere deltok i lokale arrangementer 27. desember, på kvinnedagen 8. mars og arbeidernes dag 1. mai. Kanskje spesielt representantene fra den afghanske kvinnebevegelsen gjorde inntrykk, også fordi kunnskapen om kvinnes situasjon i Afghanistan og deres rolle i motstandskampen, var så liten.

Helseteam til Afghanistan ble raskt en viktig kilde til informasjon fra Afghanistan og til å vise håndfast solidaritet med afghanerne inne i landet. Med god erfaring fra helseteam til palestinske områder og flyktningleire, ble et omfattende nettverk av helsearbeidere over hele landet mobilisert. Mobile klinikker, som oppholdt seg i en landsby kanskje en natt, for å unngå at sovjetiske tropper sporet dem opp og angrep, ble etter hvert avløst av oppbygging av en permanent klinikk i Ghazni-provinsen hos kommandanten Qari Baba. Bruk av norske helsearbeidere er i de siste årene byttet ut med opplæring av afghanske jordmødre, ikke minst.

Kunnskap om Afghanistan har aldri vært hyllevare – i Norge eller i andre land. Dette fjellandet inneklemt mellom regionale stormakter hadde en aura av mystikk over seg. Noen nordmenn hadde jobbet der, som Asbjørn Vinjar fra vannkraftsektoren og Georg von Morgenstjerne, språkforskeren. Antropologen Fredrik Barth, som var en av initiativtakerne til Afghanistankomiteen, gjorde sine feltarbeider i nabolandet Pakistan, blant pasjtunerne i Swat. Hans kunnskap og erfaring kom godt med i våre forsøk på å forstå Afghanistan. Det samme gjaldt antropologen Reidar Grønhaug fra Bergen, som hadde jobbet vest i Afghanistan. Etter hvert kunne vi også trekke på et europeisk nettverk av Afghanistankomiteer, som ble etablert. Og egne besøk ga verdifull kunnskap.

Det afghanske motstands-landskapet var ikke enkelt å orientere seg i. Med Pakistan som en nabo med sterke interesser i den innenrikspolitiske utviklingen i Afghanistan, og en omfattende vestlig støtte til mujahedin basert på ønsket om å undergrave Sovjets rolle internasjonalt, var det en kontinuerlig

Afghanistan

jo V, to N fo E er A D lo B v

"Men også i Norge fikk Massoud-effekten sin virkning, når løven fra Pansjir ble helten over alle helter og den kritiske holdningen til den afghanske motstanden svunnet hen"

"Og på Vestre gravlund klatret to mujahedin opp på gjerdet med parolen og geværer utskåret i tre"

"Fra politikere og militære kan det høres ut som Afghanistan før 2001 var et stort svart hull."

kontakter som ble bygd opp inne i Afghanistan, ikke partiene i Pakistan. Vi forsøkte å unngå å favorisere noen framfor andre. Bånd ble knyttet til mange ulike områder av landet. Nettopp betydningen av lokal forankring av de ulike motstandsorganisasjonene ble understreket. Men også i Norge fikk Massoud-effekten sin virkning, når løven fra Pansjir ble helten over alle helter og den kritiske tilnærmingen til den afghanske motstanden smuldret hen.

Fantasi ble viktig i arbeidet med å finne virkningsfulle uttrykksformer for motstanden mot den sovjetiske okkupasjonen. Ved en tilfeldighet oppdaget vi at en rekke av cruisebåtene, som hver sommer anløp Oslo, var fra Sovjet. De ligger jo gjerne noen timer under festningen Akershus. Hva om vi hengte paroler på russisk med Sovjet ut av Afghanistan fra festningsmurene? I 1985 var det 40 år siden frigjøringen etter 2. verdenskrig. Fordi sovjetiske soldater spilte en viktig og positiv rolle i frigjøringen av deler av Norge, og mange falt her i landet, ble det organisert flere tilstelninger i maidagene det året. Et spesielt skip fanget vår oppmerksomhet. Det kom med krigsveteraner. Det var tillyst kransenedleggelse på Vestre Gravlund. Båten ble møtt med parolen "Sovjet ut av Afghanistan". På vei til Folkemuseet på Bygdøy ble fulget møtt av den samme parolen. Og på Vestre Gravlund klatret to mujahedin opp på gjerdet med parolen og geværer utskåret i tre. Fjernsynet fulgte på hjul. Geværene ble beslaglagt av politiet og destruert. Aksjonen fikk bred dekning på rikskanalen samme kveld, som andre innslag etter innslaget om at Norge for første gang hadde vunnet Grand Prix. Tilsvarende aksjoner ble organisert blant annet på Stord, da den sovjetiske statsministeren var på besøk.

Solidariteten med den afghanske frigjøringskampen tok slutt, for noen i 1989 da de siste sovjetiske troppene trakk seg ut, for andre i 1992 da det Sovjetstøttede regimet til Najibullah falt. En periode hvor de ulike mujahedinpartiene skulle stå for styre og stell begynte. Økende intern strid ble konsekvensen. Taliban oppsto som en reaksjon på lovløsheten som utviklet seg. Behovet for nødhjelp og støtte til utviklingstiltak over hele Afghanistan vedvarte. Komiteen forsvarte derfor din fortsatte eksistens, men mobiliseringen rundt en samlende parole var vanskeligere. De fleste lokalkomiteene gikk i oppløsning. Men et kunnskapsnettverk om Afghanistan var etablert. Det består fortsatt. Etter den internasjonale intervensjonen eller invasjonen i 2001, for å fjerne talibanregimet i Kabul og bekjempe internasjonal terrorisme, har dette nettverket utgjort kjernen i kunnskap om Afghanistan, som med tygde har kunnet stille spørsmålstegn ved den historieløsheten som har fått råde. Fra politikere og militære kan det høres ut som Afghanistan før 2001 var et stort svart hull. På nytt er det stort behov for en organisering rundt kunnskap om Afghanistan. Erfaringene fra 1980-tallet synes ikke å være levende blant beslutningstakerne. For Sovjet ble Afghanistan en dyrekjøpt erfaring. Det kan se ut som den samme erfaringen skal kjøpes av vesten, som på 1980-tallet ukritisk støttet opp om mujahedin og deres representanter, identifisert og styrt i sterk grad fra Pakistan.

Badakhshan

– de første årene og fremtiden

Foto: Stacey International

Av Mike Fergus

Mike Fergus sitter i Afghanistan-komiteens prosjektutvalg. Han har lang erfaring som konsulent i bistand.

“Provinsen har til og med en av de eldste gruvene, fremdeles i drift, som utvinner halvedelsteinen lapis lazuli, en produksjon som har holdt seg i mer enn 6000 år.”

Afghanistankomiteen har aldri vært noe for pyser. I dens 30-årige historie har organisasjonen vært heldig nok til å tiltrekke seg noen ekte eventyrere, både kvinner og menn. Det finnes et talende bilde av Hans Husum, krigskirurgen fra Tromsø på hesteryggen, bak Sovjets linjer i Ghazni i 1980-årene, der han lurte seg unna Sovjets patruljer for å bringe livsnødvendig medisinsk hjelp til de fattige i provinsen. Merete Taksdal tilbrakte mange år med reiser inn og ut av Afghanistan for å ta seg av syke. AiN er stadig aktiv i Ghazni-provinsen i dag 25 år etter, til tross for at denne provinsen er regnet for å være den mest utrygge i landet. AiN er faktisk i ferd med å opprette kontorer i to nye distrikter i Ghazni, Jaghori og Malistan. Mange modige nordmenn har risikert livet for å reise til alle deler av Afghanistan for å hjelpe lokalbefolkningen.

Badakhshan, der AiN har vært aktivt til stede i 18 år er en annen provins der Indiana Jones i høyeste grad ville følt seg hjemme. Det er en av de mest fjerntliggende provinsene, klemt som den er i det nordøstlige hjørnet av Afghanistan mellom Tadsjikistan, Pakistan og Kina. I følge nyere forskning er det den tredje fattigste provinsen (av 34) i landet. Og det er beregnet at over 60% av befolkningen har et kaloriinntak på under det som regnes som det nødvendige minimum. I 1990 var det beregnet at en tredel av barna i Badakhshan var alvorlig underernært – der bare tre av fire overlevde sitt første leveår.

Her er snøkledd fjell som stiger opp til 5 000 meter eller mer, skoger og fosser, gresshoppesvermer og en lang tradisjon med opiumsproduksjon og –smugling. Provinsen har til og med en av de eldste gruvene, fremdeles i drift, som utvinner halvedelsteinen lapis lazuli; en produksjon som har holdt på i mer enn 6 000 år! Siden 1997 har komiteen etablert ikke mindre enn ni forskjellige skogprogrammer og er blitt ett av de største skogforetakene i landet. Personer som nylig har besøkt AiNs prosjekter har kommet med mange positive kommentarer om arbeidet som er gjort her.

Komiteen har et godt skriftlig arkiv av sitt arbeid i Badakhshan, siden mange av de utenlandske ansatte skrev rapporter om sitt arbeid for Oslokontoret. De fleste av disse rapportene er på Oslokontoret eller i kjelleren i Osterhausgate 27. I tillegg finnes det ikke mindre enn 68 utgaver av Afghanistan Nytt (fra 1981 til 2009) som er tilgjengelig digitalt på internett på <http://www.afghanistan.no>

Historien om AiN i Badakhshan er spennende lesning. Fra det vi kan se var det tidligere styreleder Per Hornfelt fra Bergen som foretok den første reisen for komiteen til Badakhshan i mai 1991. Denne første turen tok hele seks uker i fi-

deler kan du være i Faizabad på under 24 timer fra Gardermoen! I 1991 var Afghanistan styrt av en rekke lokale krigsherrer og høvdinger, og utlendinger risikerte å bli angrepet av småhøvdinger, privatmilitser, krigsherrer og vanlige banditter. I juli 2010 ble 10 FN bistandsarbeidere drept i Sør-Badakhshan, så provinsen forblir et uforutsigbart område.

Per Hornfelt og John Hayward

I februar 1991 ble provinsen rystet av et svært kraftig jordskjelv som forårsaket flom, erosjon, jordskred, skade på bygninger og flere hundre døde. En fransk NGO, Ariane, ser ut til å ha vært den eneste utenlandske bistandsorganisasjonen som befant seg i Badakhshan på den tiden og de hadde alvorlige problemer med finansiering. De var klar over at AiN hadde tilgang på modige frivillige og kunne mobilisere midler. De kontaktet derfor AiN for hjelp. Her var det at Per Hornfelt og hans lille team kom på banen. AiN sendte derfor et team fra Peshawar, basen i Pakistan, til Badakhshan fra 30. mai til 6. juli 1991 for å undersøke hva komiteen kunne hjelpe med. Mye av det tradisjonelle irrigasjonssystemet i Keshim-dalen som ble brukt til drikkevann og til å vanne jordene, hadde blitt ødelagt av flom eller rystinger. I tillegg hadde provinsen blitt hjemsoekt av store gresshoppesvermer som hadde fortært nesten all vegetasjon. En av hovedoppgavene til AiN-delegasjonen var faktisk å undersøke hvordan en kunne få bukt med gresshoppesvermene.

Delegasjonen oppdaget at her var det mye å gjøre, og å bygge skoler, broer og vanningsystemer ser ut til å ha vært prioriterte områder i starten. Det er interessant å se at lokale høvdinger og krigsherrer var særlig opptatt av å gjenoppbygge skoler og å sørge for at det også var skoler for jenter. Således ville Talibans senere anstrengelser for å hindre utdanning av jenter ha blitt møtt med motstand fra befolkningen i Badakhshan.

En annen delegasjon som var ledet av den unge skotske agronomen John Hayward tilbrakte enda fem uker i Badakhshan i november og desember 1991. Rapporten fra denne delegasjonen er spennende lesning. De snakker om å forsere Dorah Pass (4 500 m o h) om natten i november etter en punktering. Det var i denne delegasjonen at Hayward traff Ahmed Shah Masood, nasjonalhelt i den nordlige halvdel av landet, drept av terrorister 9. september 2001. Hovedoppgaven til delegasjonen var å evaluere løpende prosjekter forskjellige steder i Badakhshan. Disse dreide seg om skoler, irrigasjon, jordbruksprosjekter og gresshoppeskontroll. Det er interessant å se at i 1991 bygget NAC Bibi Rabeyai-Shaheed jenteskole i Keshim med aktiv deltakelse av lokale kommandanter og lokalsamfunnet. Fra Haywards rapport går det fram at et av de største problemene i Badakhshan var forringelse og erosjon av brukbart jordbruksland og dette var forårsaket av avskoging og overbeiting. Det var først og fremst dette som overbeviste AiN om nødvendigheten av å starte et større skogprogram som fremdeles fortsetter i dag. Hayward må ha trivdes så godt i Badakhshan at han ble der i to og et halvt år for å styre komiteens prosjekter.

Haywards delegasjon ble etterfulgt av en tredje delegasjon til Badakhshan i

"Mye av det tradisjonelle irrigasjonssystemet i Keshim-dalen som ble brukt til drikkevann og til å vanne jordene, hadde blitt ødelagt av flom eller rystinger."

"Fra Haywards rapport går det fram at et av de største problemene i Badakhshan var forringelse og erosjon av brukbart jordbruksland, og dette var forårsaket av avskoging og overbeiting."

teen, og det var kanskje han, mer enn noen annen, som så behovet for skogplanting i Badakhshan og som klarte å etablere pilotprosjekter for skogbruk i provinsen.

Planteskole

I 1993 holdt AiN på med gjenoppbygging av skoler, vanningskanaler, veier og broer i Keshim, Faizabad og Baharak, og det er interessant å se at det første skogdemonstrasjonsprosjekt allerede hadde blitt etablert i Keshim. Innen 1995 hadde AiN bygget eller gjenoppbygget 32 skoler og var godt etablert

Er
le
M
tc
Fc

Fr
B.
nr
ou
Fc

i provinsen. Selv om Bjørn Rakstang hadde etablert pilotprosjekter tidligere, startet AiNs hovedaktiviteter i skogsektoren i Keshim i 1997 og nå har byen en fin planteskole som betjener hele provinsen. En britisk sykepleier, Hermione Youngs, jobbet også mye for komiteen i Badakhshan i 90-årene og ble internasjonalt kjent da hun i 2001 ledet en konvoi med 700 hester/esler med mat inn i Badakhshan fra Peshawar da nøden var på sitt verste. Hermione jobber fortsatt for regjeringen i Kabul i dag.

Geir Hurlen Rødven var ansvarlig for Badakhshan-programmet fra 1997 til 2000 og skrev flere nyttige rapporter. Det er interessant å se tilbake på hvordan AiN på denne tiden var nødt til å manøvrere mellom de forskjellige politiske fraksjonene, dvs; United Front, Taliban og Northern Alliance. Rødven holdt en streng linje når det gjaldt jenteskoler. Dersom Taliban forbød dem truet han med at all hjelp til utdanning fra AiN ville stoppe umiddelbart. Det var sannsynligvis Geir som klarte å få i gang det høyst vellykkede "Fostermor"-prosjektet i 2001, som fremdeles er i full aktivitet.

Fostermorprosjekt

Badakhshan er muligens en av de fattigste, mest fjerntliggende provinser i Afghanistan med en konstant mangel på mat til å fø befolkningen sin. Den har imidlertid vært heldig i at den har vært en av de roligste provinsene i landet. Dette har gjort det mulig for AiN å slå rot og bli veldig populære i lokalbefolkningen, som de har bygget skoler, etablert vanningskanaler og bygget veier samme med. AiN-prosjektet har etablert et formidabelt nettverk av nye skogprosjekter og har begynt å eksportere trær til andre deler av Afghanistan.

Verdens matvareprogram har uttalt at AiNs fostermorprosjekt er et av de beste prosjekter som er satt i gang for kvinner. En ny evaluering fra SCANTEAM har mange positive ting å si om hva AiN har oppnådd med norsk bistand i Badakhshan. De tyske bistandsmyndigheter har vist stor interesse for det AiN har oppnådd på skogsektoren og vil gjerne samarbeide med oss.

Det er store muligheter for AiN til å utvide og utvikle sin bistand til Badakhshan. Det finnes to hovedgrunner til dette. For det første er det ingen steder i Afghanistan med større behov. For det andre kjenner menneskene i Badakhshan AiN og de stoler på dem samtidig som de selv er ivrige etter å jobbe med komiteen, og dette gjør det lett å fungere i denne delen av Afghanistan.

Det har selvsagt vært komplisert å fungere i Badakhshan på grunn av de stadige endringene i den afghanske regjeringens politikk. Da AiN startet i Badakhshan var Taliban fremdeles ved makten i Kabul. Så tok krigsherrene, lokale fraksjoner og militsene over og hersket over Badakhshan i et tiår til 2003. Siden da har AiN måttet ta hensyn til ønskene fra nye sentrale og lokale myndigheter. Samtidig har AiN måttet anstrenge seg for å opprettholde en administrasjon både i Norge og i Afghanistan med hyppige stabsendringer.

Vanlige mennesker i Badakhshan og skattebetalerne i Norge har likevel mye å takke pionerene fra 1990-årene for.

"Verdens matvareprogram har uttalt at AiNs fostermorprosjekt er et av de beste prosjektene som er satt i gang for kvinner".

Helseteam bak sovjetiske linjer

Foto: Terje Skarufjord

av Merete Taksdal

Merete Taksdal er anestesisykepleier og har arbeidet i Afghanistan for flere organisasjoner, men også arbeidet i mange land og konfliktområder i Asia, Afrika og Midt-Østen.

Hun har holdt mange foredrag med bilder fra Afghanistan.

"Teamdeltakerne var kledd som lokale afghanere for ikke å skille seg ut, og det fins noen morsomme episoder herfra fordi kvinnelige deltakere også var kledd

Helseteam til Afghanistan – det var nesten litt myteomspunnet å være blant de første teamene som reiste illegalt over grensa fra Pakistan for å drive solidarisk helsearbeid blant mujahedin under den sovjetiske okkupasjonen. Historiene etter hjemkomst inneholdt en blanding av eventyrlige og brutale skildringer, opplevelser av stor gjestfrihet og konfrontasjon med det daglige slitet forbundet med å leve i usikkerhet og krig. Det var i 1985 at det første helseteamet knyttet kontakt med Qari Babas (Qari Taj Mohammads) organisasjon i Andar distriktet i Ghazni, etter noe tidligere rekognosering i Paktia og Kandahar. Qari Baba og hans allierte påtok seg å sørge for sikkerheten til teamene ved inn- og utreise og under oppholdet, og Afghanistankomiteen forpliktet seg til å sende helseteam og annen hjelp til området, med målsetting om å gjøre det lettere for lokalbefolkningen å leve der uten å måtte flykte.

Det første teamet etablerte rutiner som senere team overtok og videreutviklet. Prinsippet var at man syklet omkring fra landsby til landsby, og hadde det mest nødvendige utstyret på sykkelen. Det fantes et depot der større forsyninger ble lagret hvis de kom helskinnet inn fra Pakistan. Der kunne det hentes intravenøsvæsker, medisiner og annet forbrukststyr etter hvert. I og med at man befant seg illegalt i landet, og det pågikk brutal krig, var det sikkerhetsmessige foranstaltninger som gjorde at man reiste rundt til en ny landsby hver dag, slik at ingen skulle kunne forutse akkurat hvor teamet befant seg på en bestemt dag. Teamdeltakerne var kledd som lokale afghanere for ikke å skille seg ut, og det er noen morsomme episoder herfra fordi kvinnelige deltakere også var kledd som menn. Dette ble gjort fordi ingen kvinner sykler rundt i Afghanistan. Helseteamene sov som gjester i nye hjem hver natt. Dette var slitsomt, men også en fantastisk mulighet til å treffe folk på hjemmebane bokstavelig talt, se dagliglivet, leveforholdene og spise maten. Tilbakemeldingene fra lokalbefolkningen dreide seg nettopp om den enorme betydningen det hadde for dem at det kom folk utenfra som kunne se hvordan de hadde det og rapportere til verden etterpå. Afghanerne følte seg helt glemt, og at det kom utlendinger viste at noen brydde seg.

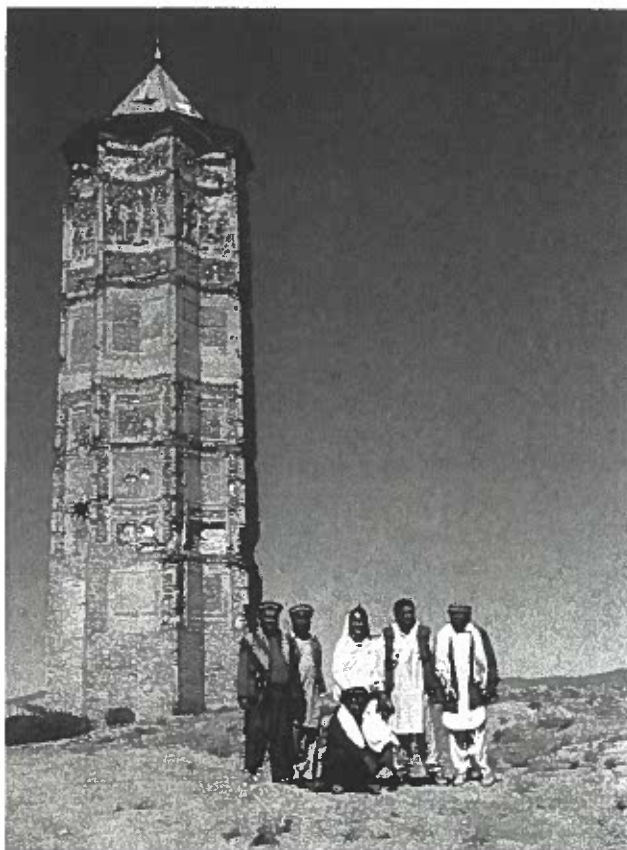
I fire år avløste forskjellige mobile team hverandre, det var 2-3 måneders varighet på teamene og cirka tre team i året. Kompetansen ble bygget opp blant de lokale helsearbeidere som fantes i Andar, og livvaktene som fulgte teamet ble drevne assistenter som kunne sterilisere utstyr og utøve førstehjelp. Teamene fra Norge som var der under direkte krigshandlinger, fikk jobb med stabili-

sykdomstilstander og delvis ukjente problemstillinger, var situasjoner helseteamene måtte takle. Ofte ble man også møtt av svært langtkomne tilstander som det ikke kunne gjøres noe med under arbeidsforholdene til teamene. Noen kvinner hadde så store strumaer at de ikke kunne bøye hodet forover, men det eneste vi kunne gjøre var å gi jod. Skal slikt opereres må det være sykehus og blodbank og postoperativ oppfølging.

"Hun har vondt i hodet, vondt i ryggen og vondt over hele kroppen", kunne tolken si når den første i køen av husstandsmedlemmer var klar til å bli undersøkt om morgenen – dette var rutine og høflighet, og ikke av de mest dramatiske episodene. På oppfølgingsspørsmål om hvor lenge smertene hadde vart, kunne svaret være "hele livet". Da ble det ofte (kanskje i avmakt) delt ut vitaminpiller og jerntabletter. Pashtunerne i Ghazni gifter seg tidlig, får mange barn, og tradisjonen tilsier at mennene spiser før kvinnene. Når det er knapphet på mat, som i en krigssituasjon, fører det til at mange kvinner er underernært og blodfattige. Jordmødrene på helseteamene fikk alltid mye å gjøre, og tradisjonen med å utvikle kompetanse på fødselshjelp i Afghanistan er fortsatt en hjertesak i organisasjonen.

Det var flere militærbaser i Andar, der regjerings- og sovjetiske styrker var stasjonert. En av livvaktene til helseteamene, Alam Khan, var også en meget dyktig imitator. Han kunne underholde foran parafinlampe i kveldingen med

Foran det berømte Ghazni-tårnet som fortsatt eksisterer, fra erobreren Mahmoud av Ghazni sin tid på slutten av 1000-tallet. Merete Taksdal i midten blant AINs stab. Foto: Merete Taksdal

“Vi hadde streng instruks om å sykle i sykkelsporet til livvaktene foran, og ikke så mye som avvike med en centimeter, for her var det minefare.”

Norge lå i en grøft og knapt turde å kikke opp over grøftekanter mot bygningene i det fjerne der russerne holdt til. Men bak humoren var årvåkenhet. Det er ikke så lett å beholde pashtunsk ro når man sykler med fiendtlige og lavtflyvende helikoptre over seg, eller tanksene ruller ut over den flate Ghazni-sletta. Var det noen som kjente krigens brutalitet, var det lokalbefolkningen i Andar.

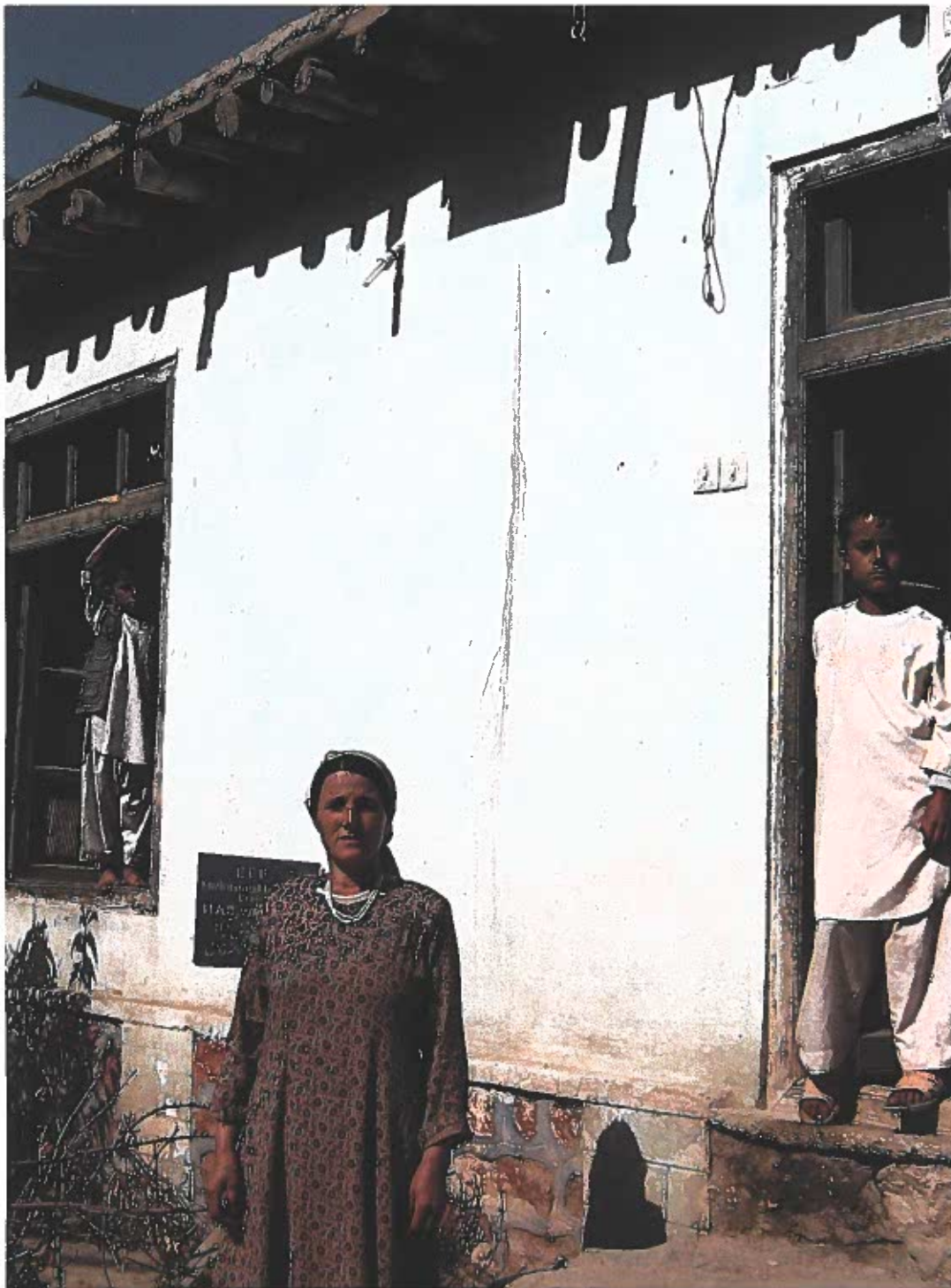
Høsten 1988 var det åpenbart at det var noe på gang, det var stor aktivitet i organisasjonen, og en dag fortalte tolken gledesstrålende at “de har overgitt seg”. Det var noe usikkert om overgivelsen var forhandlet fram, eller om det også var noen blodsutgytelser, men resultatet var ihvertfall at regjeringsstyrkene forsvant. Qari Baba overtok dermed kontrollen over hele distriktet. Samme ettermiddag syklet vi fra landsbyen vi oppholdt oss i til Miraj, det tidligere kommunesenteret i Andar, som inntil da hadde vært regjeringskontrollert. Vi hadde streng instruks om å sykle i sykkelsporet til livvaktene foran, og ikke så mye som avvike med en centimeter, for her var

det minefare. Skal man dømme fra mengden tom ammunisjon på bakken, har det vært harde kamper der. Senere fikk vi også besøke damanlegget Bande Sardeh med tilhørende irrigasjonskanaler, og en liten flyplass. Dette var bygget i 1967 av sovjetiske ingeniører, og det var mange murbygninger og utstyr. Det som kanskje representerte størst verdier, var Chardewal, en statsfarm etter sovjetisk modell, med russiske landbruksmaskiner beregnet på stordrift. I motsetning til det som skjedde mange andre steder i Afghanistan, der alt som kunne skrus løs ble solgt som skrapmetall i Pakistan, oppnevnte Qari Baba en kommandant for hver av de tre basene, med instruks om å passe på, registrere og bevare verdiene, og sjekke hva som kunne brukes etter årene de har stått uvirksomme. Han hadde en drøm om at vanningskanalene kunne repareres raskt, slik at matproduksjonen kunne ta seg opp. I Andar var det produsert korn til eksport før krigen, og hvis situasjonen normaliserte seg skulle det gå an å leve bra i Ghazni, mente Qari Baba. Han var for skolegang for både jenter og gutter, og til tross for at han selv var skriftlærd, likte han å fortelle vitser om mullahene.

I 1989 fikk Afghanistankomiteen disponere flere bygninger i Chardewal, og der ble det opprettet en klinikk som siden fikk status som sykehus. De mobile

hospital, oppkalt etter den første martyren i Andar som mistet livet i kampen mot Sovjet. Afghanistankomiteen fikk Norad-midler til sykehuset i Chardewal, som tjente som en viktig helsetjeneste for befolkningen i mange år, og det fortsatte med helseteam. Nå kunne kvaliteten på det faglige stadig forbedres, og det var etter hvert mange tilbud til pasientene. Det ble også forebyggende helsetjenester med svangerskapsoppfølging og vaksinasjon. Særlig fokuset på kvinnehelse, og det at vi hadde både lokalt og internasjonalt kvinnelig personale, gjorde en forskjell for kvinnene i området. Det verserer historier om pasienter som hadde reist gjennom flere provinser i Afghanistan for å komme til Chardewal, og en og annen pasient kom også fra stammeområdene i Pakistan!

Fra krig til kunnskap: Operasjon Dagsverk 1996

Det er med vemod jeg leser i elevheftet fra Operasjon Dagsverks kampanje for Afghanistan i 1996. Heftet ble sendt ut til elever på ungdoms- og videregående skoler over hele landet den høsten. Innholdet er i hovedsak skrevet og redigert av 8 unge mennesker i 20-årsalderen. Fem av oss fikk lov til å besøke Afghanistan i forbindelse med kampanjen. Det var en uforglemmelig opplevelse, og tekstene i det nå 14 år gamle heftet bærer preg av det.

Operasjon Dagsverk (OD) er norske skoleungdommers solidaritetsaksjon. Hvert år bruker elever fra ungdoms- og videregående skoler en dag på å jobbe inn penger til utdanningsprosjekter rettet mot ungdom i land som ikke har de samme mulighetene til å lære som det vi har i Norge. I forkant av selve dagen arrangeres Internasjonal uke. I ti dager lærer elevene om politikk, kultur og sosiale forhold i landet der utdanningsprosjektene skal gjennomføres. Våren 1996 bestemte daværende Norges Gymnasiastsamband at pengene skulle gå til Afghanistankomiteen sine utdanningsprosjekter i Afghanistan og i Pakistan. Jeg ble valgt som OD-leder. Selv om jeg har fått gjøre mange interessante ting senere kan jeg si med hånden på hjertet at OD 1996 er det absolutt morsomste og mest givende jeg har jobbet med.

Kampanjen

Det er både interessant og litt deprimerende å bla igjennom materialet som ble produsert til Internasjonal Uke 1996. Interessant fordi vi hadde fokus på vestens fiendebilde av islam. Tanken var å gi norske skoleungdommer et møte med mennesker som på mange måter var like dem selv om religion og kultur ikke nødvendigvis var den samme. Vi ville vise dem de stolte, afghanske ungdommene som hadde opplevd så mye krig og elendighet, men som likevel turte å ønske seg en bedre framtid. Det deprimerende ved å se tilbake på kampanjen handler mest om at stoffet er mer aktuelt i dag enn det var i 1996. Plakaten viser to leende afghanske småjenter. Med den ironiske underteksten "Ser du hatet i øynene deres" burde ha hengt rundt i sikkerhetskontroller på flyplasser verden over, for å minne oss om at de aller fleste mennesker ønsker fred og en trygg framtid.

Gjennomgående i tekstene fra kampanjen er det faktum at vi skulle støtte et folk som hadde fått mer enn nok av krig. Vi skulle få lov til å være med på å gi dem en mulighet til å ta utdanning slik at de selv skulle kunne bygge opp landet sitt. Selv om mange unge nok har fått et bedre liv og iallfall mer kunnskap som

“Vi følte oss ydmyke og litt dumme i møte med ungdommer som hadde et helt annet fokus enn norske unge”

“Et annet aspekt som gjorde OD 1996 til en særlig fin kampanje å jobbe med, var de mange afghanerne i Norge som deltok.”

Landet og menneskene

Sommeren 1996 fikk jeg dra til Afghanistan sammen med to øvrige medlemmer av OD sin hovedkomité. Det var min første tur utenfor Europa, og innebar et substansielt kultursjokk. Vi besøkte Badakhshan i nord og Ghazni i sør. Taliban var på frammarsj og hadde allerede kontroll over Ghazni. I Kabul var det kamper, og vi fikk derfor ikke besøke hovedstaden. Opplegget for turen var i første omgang å besøke de prosjektene OD skulle støtte. Vi fikk se en rekke skoler, flere skoletomter og starten på det som skulle bli et yrkesopplæringsprosjekt. I Peshawar besøkte vi et annet prosjekt vi skulle støtte: Jenteskoler for de mange flyktningene i denne pakistanske byen.

Det sterkeste ved besøket til Afghanistan var å møte de mange ungdommene som faktisk skulle være en del av prosjektene. Vi følte oss ydmyke og litt dumme i møte med ungdommer som hadde et helt annet fokus enn norske unge. Når vi spurte dem om hva de hadde lyst til å bli når de var ferdige på skolen svarte nesten samtlige "lege eller lærer". De afghanske ungdommene hadde vokst opp med krig, og nå ville de velge yrker der de kunne gjøre en forskjell for landet sitt. Vi hadde aldri tenkt sånn i forhold til vår egen rolle hjemme i Norge. Et annet aspekt som gjorde OD 1996 til en særlig fin kampanje å jobbe med, var de mange afghanerne i Norge som deltok. Vi fikk et innblikk i kultur, musikk og politikk gjennom mange gode møter med mennesker som hadde flyktet fra det krigsrammede landet. Den uendelige afghanske gjestfriheten innebar blant annet invitasjoner hjem til familier på middag. På en utrolig åpen måte ble vi ønsket velkommen inn i et eksilmiljø som hadde sterke bånd til hjemlandet sitt. Dette gjorde det mye enklere for oss å formidle det særegne afghanske gjennom kampanjen vi skulle lage.

Taliban-bevegelsen og innspurten

I forkant av internasjonal uke høsten 1996 tok Taliban-bevegelsen over Kabul, og de første meldingene begynte å komme om stengte jenteskoler og burka-påbud. Dette grep media fatt i, og plutselig fikk vi i OD mer oppmerksomhet enn på veldig lenge. Mens vellykkede kampanjer der penger ble jobbet inn til gode prosjekter i stabile land ofte slett ikke fikk oppmerksomhet, grep media fatt i det potensielt vanskelige ved dette årets kampanje. Kunne vi garantere at pengene skulle bli brukt på jenteskoler i et land der de styrende myndighetene i en overgangsperiode hadde forbudt jentene skolegang? Vi gjorde alt vi

var usikker: Vi visste lite om hvilket styresett Taliban-bevegelsen ville innføre. Vårt fokus ble å insistere på hvor viktig støtten fra norske skoleungdommer ville være nettopp i en så vanskelig situasjon som landet befant seg i. Mer enn noensinne trengte afghanske skolejenter å vite at noen i et land langt borte faktisk brukte tid på å lære om hvordan de hadde det og ønsket å støtte dem med skolemateriell og lærerekrefter.

Noen skoler meldte seg av OD 1996, men de aller fleste valgte å delta. Det kom inn noe mindre penger enn året før, men informasjonskampanjen fikk en intensitet som gjorde at mange av dem som deltok fikk et sterkt forhold til Afghanistan. I etterkant vet vi at pengene ble brukt på gode prosjekter som har gitt afghanske jenter og gutter muligheter de kanskje ellers ikke ville hatt.

Jeg fikk dra på oppfølgingstur i 1999, og da var mange av prosjektene godt i gang. Jeg har snakket med mange i OD-systemet som har vært med på flere kampanjer, men som har et spesielt forhold til OD 1996. Gjennom arbeidet med å overbevise media og skoler om hvor viktig det var å støtte et land der situasjonen var så kaotisk som i Afghanistan i 1996 fikk mange av oss et særlig forhold til nettopp denne kampanjen og til det fantastiske landet og menneskene der.

Afghanistankomiteen og Operasjon Dagsverk

Tre ganger har Afghanistan fått pengene fra Operasjon Dagsverk, og to ganger i Afghanistan 1981 fikk Flyktinghjelpen OD-pengene. I 1986 og 1996 brukte Afghanistankomiteen per utstyr, lærerlønninger og lærerkurs i Ghazni og Badakhshan (1996) samt til drift av to skoler i OD-landene. I 1996 ble det også gitt støtte til drift av to skoler i Afghanistan.

I Gh
War
Nin
Foto

Afghanistankomiteen, norsk opinion og mujahedin

Foto: Jarle Vines

Av Boye Ullmann

tidligere mangeårig medlem av landsstyret og aktivist i AIN. Ullmann sto i spissen for de tre store Afghanistanhøringene på åtti-tallet som brakte et hundretalls afghanere og internasjonale eksperter og aktører til Oslo.

Allerede dagen etter Sovjetunionens invasjon av Afghanistan, 27. desember 1979, var det en punktdemonstrasjon utenfor Sovjets ambassade i Oslo. En samlet opinion med politisk bredde viste sin avsky mot Sovjets brutale okkupasjon. Vi så allerede da konturene av Afghanistankomiteen i Norge der Pål Hougen fra Arbeiderpartiet spilte en lederrolle.

Sovjets krig mot et fattig fjellfolk var selveste Goliats krig mot David. Afghanistan var da et av verdens fem fattigste land. Den væpna motstanden fikk umiddelbart sympati og støtte i den norske opinionen. Norges kommunistiske parti støttet Sovjet, mens SV og venstresida i Arbeiderpartiet var skeptisk til Mujahedin (Hellige krigere). De mente at motstandsbevegelsen var preget av islam og menn som fremmet føydalisme i Afghanistan mot den venstreorienterte regjeringa i Kabul som hadde makta etter det prosovjetiske kuppet i 1978 (Saur-revolusjonen).

Afghanistankonflikten ble med rette lenge kalt den glemte krigen. Det var lite vestlig presse som dekket krigen. Afghanistankomiteen var tidlig ute med å reise til Pakistan, til Peshawar, Quetta og Chitral som er grensebyer mot Afghanistan. Her oppholdt talsmenn for ulike Mujahedin-grupper seg.

Representantene for Mujahedin-gruppene var i starten intellektuelle fra ulike venstre/maoist-grupper som behersket engelsk. De hadde forståelse for å skape sympati og støtte for Mujahedin gjennom å snakke med media og andre som var interessert i Afghanistan-krigen. Afghanistankomiteens leder Pål Hougen dro tidlig inn i Afghanistan fra Chitral. I 1981 reiste han i Kunarprovinsen. Her sendte han engasjerte reisebrev til Norge. For Afghanistankomiteen var støtten til Mujahedins kamp en selvfølge. Komiteen ville favne bredt og den satset også på konkrete humanitære prosjekter som innbefattet støtte til medisiner, mat og skoler. I denne krigen var deler av høyresiden klare i sin støtte for Mujahedin og mot Sovjet. Det hevdes at den høyreorienterte journalisten Ståle Gundus falt i kamp mot sovjetiske styrker i 1981. Den høyreorienterte Hugo Eriksen var også lenge i Afghanistan sammen med mujahedinstyrker.

På den andre politiske fløyen lanserte Rød Ungdom i 1984 sin kampanje "Våpen til Afghanistan" som engasjerte mye ungdom. AKP prioriterte Afghanistanarbeidet og mange lokallag ble opprettet med politisk bredde etter initiativ fra lokale AKPere. Klassekampens Kjell Gjerset var tilstede i Kabul under okkupasjonens romjula 1979. Han skrev en suksessromanen Chakoo i 1983.

Som nevnt var støtten til Mujahedin omstridt i deler av venstresida. Både i

undergravet den åpne politiske dialogen som var ønskelig mellom øst og vest. I deler av fagbevegelsen var det utstrakt grad av kontakt med Øst-Europa med mye delegasjonsvirksomhet. Her var det aktiv motstand mot både støttearbeid og avstandstagen til Sovjets meget brutale krig. Det var kun i radikale klubber og fagforeninger der AKP hadde innflytelse som støttet den afghanske motstandskampen og Afghanistankomiteen. Dette var et forhold som påvirket hele vestens holdning til Afghanistankrigen. Selv president Ronald Reagan og Margareth Thatcher begrenset sin Afghanistanstøtte de første årene til flyktningehjelp i Pakistan. Reagans våpenstøtte gikk gjennom diktator Zia al Haq og Pakistan i flere år. Pakistanske myndigheter kanaliserte våpenhjelp og penger til 7 partier som oppholdt seg i Pakistan i eksil. Det var store motsetninger mellom inne- og utefronten gjennom hele Afghanistankrigen på 80-tallet.

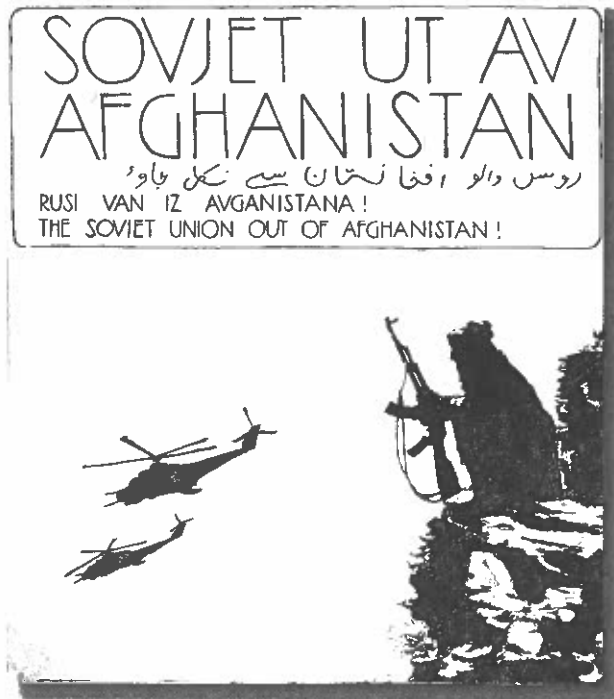
Hjelp inn til befolkningen

Afghanistankomiteen drev et offensivt press på norske myndigheter for å få brakt støtte inn i landet og da gjennom mujahedingrupper. Dette var en meget følsom sak for norske myndigheter. Pål Hougens kontakter med blant annet daværende utenriksminister Knut Frydenlund var viktige. I 1984 fikk Afghanistankomiteen 3 millioner av Utenriksdepartementet som kunne anvendes inne i landet. Afghanistankomiteen mente at dette humanitære bidraget var viktig også for motstandskampen. Sovjets politiske og militære mål var å tømme landet for sivilbefolkning for dermed svekke den militære motstanden. Vi veit at en av de mest følsomme sakene som ble drøftet mellom statsminister i Sverige, Oluf Palme, og Sovjetunionens nye leder Mikhael Gorbatsjov var den svenske regjeringas økonomiske støtte til den svenske Afghanistankomiteens arbeid

Mu gre Sai Fra

"S mi lai for mi

Løpeseddel (fra Afghanistankomiteen) som forkynte budskapet på fire språk: norsk, farsi, russisk og engelsk.

Afghanistankomiteen erfarte tidlig at det aktive støttearbeidet var meget komplisert. Det var en rekke aktører som med list og sjarm ville bløffe til seg økonomisk hjelp. Afghanistankomiteen dreide etterhvert støttearbeidet også til islamske grupper utifra hvilken kvalitet på sivil og militær aktivitet som ble gjort i ulike områder.

Det ble foretatt endringer i Afghanistankomiteens innretning i 1984 som jeg i ettertid mener var feil. Afghanistankomiteen vedtok å bruke begrepet *frigjøringskamp* framfor *motstandskamp*. Dette bygde på en naiv forestilling om et frigjort Afghanistan etter en sovjetisk tilbaketrekning. Vi hadde stått oss bedre med fortsatt å legge vekt på *motstandskamp*. Historien viser jo nettopp at det etterpå ble en forferdelig brutal borgerkrig mellom mujahedingruppene med utenlandske innblanding fra 1992-1996, absolutt verst i og rundt Kabul. Det var blodige massakre, plyndringer, overgrep mot kvinner og

kaos. I store deler av Afghanistan ble det bedre etter Sovjet trakk seg ut, men krigen rundt Kabul var en stor tragedie.

Talibans overtagelse skapte en form for fred og ro, men dette ble forvaltet av et regime som vi ikke nettopp forbinder med demokrati og ytringsfrihet. Likevel må vi aldri glemme at Afghanistan er ufattelig fattig. Deler av landet har forhold som kan sammenliknes med Norge på 12-1300-tallet. Dette må vi ta i betraktning når vi diskuterer Afghanistan i dag og Norges og vestens krigsdeltakelse.

The Case for a Light Footprint: The international project in Afghanistan

The eight annual Anthony Hyman memorial lecture,
School of Oriental and Africa Studies, University of London,
17 March 2010.

Foto: CMI Bergen

Av Astri Suhrke

Astri Suhrke, seniorforsker ved Chr. Michelsen Institutt i Bergen holdt denne forelesningen i London tidligere i år. Forelesningen trykkes med forfatterens samtykke, med et par mindre forkortelser. Suhrke drøfter hvordan et i utgangspunktet begrenset og ikke særlig godt planlagt amerikansk og internasjonalt engasjement i Afghanistan har ført den internasjonale koalisjonen stadig dypere ut i hengemyra. Når det forventete resultat har uteblitt, har man svart med å øke innsatsen, både bistanden og tallet på militære styrker. Suhrke lanserer et alternativ til denne utviklingen.

1

The main argument I am presenting tonight has three steps. First, the US-led coalition – usually referred to as 'the international community' even though it is a composite of several communities – became deeply involved in Afghanistan without really intending to, or fully realizing what was happening. There was no grand strategy for either entry or exit. Second, we basically made a mess of it, partly because of the extraordinarily difficult situation in Afghanistan, and partly because of the inherent limits of liberal internationalism within which the project was conceived and executed. Thirdly, when considering future options, I argue that reducing our presence, especially in the military field, will not lead to a disaster on the ground, as is often claimed; on the contrary, is likely to move the conflict to a lower and more manageable level.

Let us consider the point where we are at today. By the middle of the year, there will be around 130 000 NATO and other allied forces in Afghanistan. That is more than the Soviet Union had at the height of its engagement. Aid commitments in the past has been in the magnitude of 5–8 billion USD a year, and the requirements for the Afghan National Development Strategy (2008–2013)

"There was no grand strategy for either exit nor entry"

two-thirds of all aid is channelled through an 'external budget' that is administered directly by foreign donors. The recent US 'surge' has visibly deepened the international footprint. Large counter-insurgency operations are underway to defeat the insurgents and, in General McChrystal's inimitable phrase, provide 'government in a box' to the local population.

What results has this enormous presence produced? There are some positive development indicators, particularly in the health and educational sector. On the other side of the ledger are massive corruption, poor governance, the uncertainty of economic growth in an aid bubble, and a steadily expanding insurgency. By late 2009, General McChrystal warned that NATO was on the point of losing the war and urgently requested more forces. Comparisons with other, ill-fated interventions in Vietnam and the Soviets in Afghanistan have become common. We are now at a point where, in effect, we have to fight our way to get out – the 'surge' announced by President Obama's in December 2009 is widely understood as part of an exit strategy.

2

The international involvement in Afghanistan in late 2001 started in the spirit of a 'light footprint', as outlined by Lakhdar Brahimi to the Security Council in November 2001. How did we get from this vision of a modest and indirect presence to the massive present involvement? Policy analysis offers three relevant frameworks for explanations.

In one perspective, policy is shaped by a fragmented decision-making process where numerous smaller decisions add up to 'policy'. Each decision is taken in response to specific demands and pressures, but to varying degrees is isolated from the broader policy context and is without the benefit of an overarching strategy. Thus, low-level, process rationalities prevail, particularly the perceived need to protect previous investments by investing more. The overall result is an unplanned, unforeseen and often unwanted course of action with limited possibilities for correction underway. In the language of public policy analysis, this is called 'disjointed incrementalism'; it is also known as a path to a quagmire. A second perspective claims that policy-makers realize they are on unplanned course of action with likely unwanted consequences; they are warned and offered alternatives. Nevertheless, they persist on the doomed course due to hubris, personal ambition, overriding political considerations, or plain 'wooden-headedness'. This is the 'march of folly' that Barbara Tuchman explores (and deplores) in her landmark book of that name. In a third and quite different macro-perspective, policy can best be understood as a reflection of a deeper logic shaped by historical, social, political and economic factors that condition the response of nations or organizations towards certain kinds of problems.

Keeping these perspectives in mind, let us go back to the moment of the first, light footprint in Afghanistan. The U.S. decision in late 2001 to rely on a combination of Afghan ground forces and US airpower (which of course left

"B
M.
N.
of
ge

"
u
of
ac
si
u.

would mean following in the footsteps of the disastrous Soviet intervention. The US military leadership was adamant – no US 'boots on the ground'. Leading neo-conservatives agreed for several reasons. At a Congressional hearing in June 2002, Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz rolled out a big map to demonstrate that Afghanistan – with its wide deserts and high mountains, filled with treacherous tribesmen – definitely was not a place for US troops. 'Nation-building' was off the map as well. Let the UN handle that, President Bush told Powell in November 2001.

"Afghanistan was simply too big, too complicated and too unfriendly an environment, Brahimi told the Security Council in mid-November."

On the UN side, there was caution and reluctance to get deeply involved. Brahimi, who had a lead role in defining UN policy, advocated a limited international role in accordance with the principle of national self-determination and in recognition of the past experience of foreign powers in Afghanistan, whose defeats were now almost mythologized. Afghanistan was simply too big, too complicated and too unfriendly an environment, Brahimi told the Security Council in mid-November. Hence, both the main powers and the UN embraced his catchy 'light footprint' phrase, but without specifying its meaning.

The next nine years is the story of a gradual but steady international involvement. The aid regime moved in immediately. Aid organizations that had worked out of Islamabad during the Taliban period shifted to Kabul. Needs assessments were undertaken and the first international pledging conference was held in Tokyo in January 2002, with commitments of 8.2 billion dollars. Sensing huge funds on the horizon, and citing the need for rapid assistance in a country emerging from some 25 years of war and dislocation, the international aid agencies flocked to Afghanistan. From then and onwards, the momentum towards a heavier footprint exhibited a clear dynamic. As the enormity of the reconstruction task became evident and problems arose, the international aid community responded by increasing the flow of international resources. More money was pledged and more international consultants arrived to provide technical assistance.

"When things did not work as expected, adding more money and advice, and tightening control by sending more consultants, seemed an appropriate response."

Why was the response to always add more of the same rather than adjusting course, especially when new increments of funds and consultants did not produce the expected results? In part, the approach was inherent in the ideology of liberal internationalism that framed the state-building and peace-building dimensions and helped legitimize the intervention. The international community, after all, was in Afghanistan not simply to fight international terrorism, but also because it was in a position to help a country devastated by violence and poverty, and where the aid intervention had been warmly welcomed by a population devastated by decades of violence. The enormous gap between local needs and foreign aid-relevant capacity underlined the tendency in the international aid community to look to transfer of capital and expertise as critical ingredients. Organizational interests of the aid agencies also played a role. The Afghan reconstruction was an international aid bonanza. When things did not work as expected, adding more money and advice, and tightening control by sending more consultants, seemed an appropriate response.

ment is critical to stabilize the situation. In this light, the initially cautious commitment of the international community was thought to be a serious mistake – a lost opportunity to stabilize the situation, a failure to use a window which after 2-3 years was closing. Large increases in aid commitments and in military presence as well were thus not considered to be a continuation of earlier policy, but an essential correction of course. The view was articulated by a disparate but powerful lobby of foreign experts, diplomats, aid agencies and Afghan reformers.

On the eve of the 2006 London aid conference, for instance, over twenty US Afghan specialists and former diplomats circulated an open letter calling for more aid to reconstruction and state-building. The low utilization rate of funds (at the time around 40%) was overlooked as the London conference pledged another \$US 10 billion in aid. At this point, failure to adjust course probably reflected limited imagination as well.

As the insurgency gained momentum during 2004, the international military forces became a lobby group for additional aid as well. In part, the military wanted to use aid funds for force protection purposes; over time, local development and good governance came to be viewed as essential elements of the military's strategy to defeat the insurgents and win over the local people. Although a counterinsurgency-strategy (COIN) was not formally announced until the appointment of McChrystal in 2009, elements had been in place much earlier, e.g. in the form of Provincial Reconstruction Teams (PRTs) designed to promote local development and good governance under an umbrella of security provided by NATO or allied forces. Statements by NATO and national military leaders to the effect that this war could not be won by military means alone placed an extra burden on the non-military elements, which translated into additional investments in the economic and political sectors.

Along the way, two well-known mechanisms of deepening involvement became noticeable. Additional commitments were justified in part with reference to what the international community already had invested in the country ('the investment trap'), and, particularly after the insurgency gained force in 2006-07, the need to protect the status of the project and its main sponsors. High government and NATO officials increasingly declared that NATO's future was at stake in Afghanistan, as well as the safety of major Western capitals. This kind

Let
Kh
gu
Fo

“.
gc
to
el
st
su
lo

1
Tf

3

The military commitment had started to increase in 2004, when the US – wanting to focus on Iraq – requested greater contributions from its allies to Afghanistan. ISAF (the international security assistance force) started to expand out from Kabul to the provinces and NATO allies deployed small contingents of joint civil-military teams (PRTs). Those deploying into relative, secure areas hoped to sidestep US pressure for support to kinetic (i.e. offensive) operations against militants in more insecure areas. The steady expansion of ISAF forces from US allies from 2004 and onwards mainly reflected efforts to maintain alliance solidarity or good bilateral relations with the US, rather than any particular interests in Afghanistan.

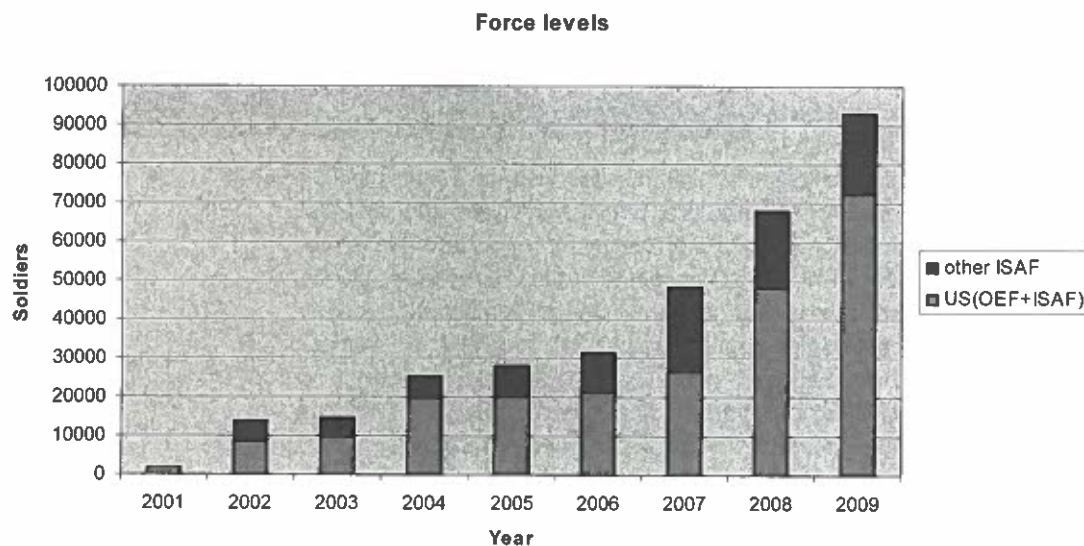

Figure I: NATO and other allied forces in Afghanistan.

Source: Human Security Report Project, Afghanistan Conflict Monitor, <http://www.afghanconflictmonitor.org/>

As the principal agent of the intervention and coalition leader, the US set the pace of the international military deployment. The escalation on the US side is therefore of particular interest. As the graph above shows, until 2007-8 the total numbers were small and the increase quite gradual, and as a result created little discussion at home. At Congressional hearings in mid-2004, for instance, some members did not even know how many American troops were in Afghanistan, and they did not seem to worry. In relation to Iraq, Afghanistan was a small war and a 'good' one – the original frontline in the Bush Administration's global war on terror. What, then, drove the escalation?

The starting point was an accidental trigger, that is, the attack on the US in 2001. Before 9/11, Afghanistan had not been of much interest to the US for over a decade. Washington had basically disengaged after the Soviets withdrew in 1989. When the US re-engaged in 2001, the intervention was premised

Al Qaeda guests escaped, in part because the Afghans fought poorly or could not be relied upon, US military officials concluded. When the security situation started to deteriorate in some southeastern border provinces in 2003-4, Washington responded by deploying US troops. Major search-and-destroy operations in these areas provoked local resistance, setting off an escalatory dynamic. In 2005, more troops were sent to provide security for the elections. Thereafter, a steadily increasing insurgency led to further deployments, and by 2007-08, so did a strategy recast in terms of COIN and accelerated training of the Afghan security forces.

The large increases in 2009 were legacy of the Bush Administration and partly in the pipeline, but were reaffirmed by the Obama Administration. The decision rested more on a political calculus than the military rationale that had underpinned previous deployments. For the Democrats, a strengthened military engagement in Afghanistan served to compensate politically for the commitment to withdraw from Iraq and thereby protect them from criticism of being weak in national security matters. The subsequent 'surge' in civilian and military personnel announced by Obama in December 2009 similarly makes sense as a political rather than military strategic decision, particularly in light of the simultaneous announcement that withdrawals would start in mid-2011. It was, as many noted, an apparent attempt to please all sides and ensure that Obama would be a second-term president. Or, as another American president had said in early 1963 in relation to Vietnam: He wanted to withdraw, but "I can't do it until 1965 – until after I'm re-elected!"

4

The prominence of internal US political considerations in determining strategy in Afghanistan adds a 'march of folly' touch to the latest surge. Was there, then, no overarching strategy? What in one perspective appears as a disjointed set of sub-rationalities could also be viewed as a consistent policy designed to defeat international terrorism and their Afghan allies, and to that end ensure that Afghanistan was governed by a relatively stable government friendly to the West. Reducing poverty and increasing respect for human rights and democratic procedures were additional objectives. As the costs and problems of the task mounted – in part for reasons unrelated to the international involvement in Afghanistan, above all the war in Iraq – greater efforts and revision of strategies were required. There was no failure of imagination when a given strategy did not work. When a light footprint proved insufficient, heavier investments were made. When top-down state-building did not work, donors shifted to bottom-up. New policy priorities were defined as problems arose, including corruption. The military was innovative with respect to organization (PRTs) and strategy (COIN), and in the military area, with PRTs and changes to COIN when other approaches did not work.

This is the core of the official rationale for the Western-led involvement in Afghanistan. In one sense, it is right. The vision of a stable, friendly and

strategy. Rather, strategy has developed in a topsy-turvy manner as illustrated above. It is unlikely that the nations presently engaged in Afghanistan would in 2001 have approved of a strategy that entailed committing some 130 000 ground troops and aid to the tune of over 5 billion a year with no clear end or decisive progress in view after nearly a decade.

Some analysts claim that a grand strategy of a different kind related to oil and increased geopolitical reach in Central and Southwest Asia has driven Western, particularly US, policy towards Afghanistan. This analysis, of course, does not square with the evident lack of US interest in Afghanistan in the 1990s and the accidental nature of the 2001 intervention. To the extent that such strategic thinking is evident, it appears as a post hoc instrumental rationality. Once in Afghanistan, the US constructed bases and other support structures that can provide access in future conflicts in the area as well, including Iran, and fit with Pentagon's new concept of flexible, forward operational facilities. Similarly, once in Afghanistan, NATO has gained a wide range of operational experiences in dealing with unconventional threats that may be useful in the future. As NATO's Secretary-General, Anders Fogh Rasmussen, recently put it in discussions of the new strategic concept for the alliance, future threats will require 'a fit and flexible' NATO.²

In sum, interpretations that stress the messy, unplanned and trapped elements of policy help explain why we ended up where we are in Afghanistan. That is not to discount the relevance of more general explanations, including Andrew Bacevich's theories of the tendency for US foreign policy to become militarized, but their explanatory value lies on another, more general level.

5

It is too early to conclude that the Western engagement in Afghanistan will end up as a 'march of folly'. Yet the voices of the sceptics are growing louder. I have been among them for some time. My scepticism relates to four main tensions in the international project, which I will briefly describe here.

The first principal contradiction is between ownership and control: 'We' want to exercise control over the reconstruction process, yet the principle of 'local ownership' is a pillar in the ideology of liberal internationalism and has to be formally observed. This gives a legitimating framework for Afghans to press their demands for shaping the direction of development and the distribution of benefits – in a word, genuine ownership.

The contradiction has found an extreme expression in the insurgency, but has marked the realm of non-violent politics as well. Here the tension works like sand in the machinery of the reconstruction and state-building project. Examples are legion, ranging from the early tug of war in 2003-04 between the ministry of finance and donors over the channelling of aid funds, to the near-continuous tension over sub-national administration, legal reforms, the role of sharia, the electoral process, corruption issues, military strategy and civilian casualties. The level of tension and conflict rose when the initial euphoria that

„It is unlikely that the nations presently engaged in Afghanistan would have approved of a strategy that entailed committing some 130 000 ground troops and aid of over 5 billion a year with no clear end or decisive progress in view after a decade.“

„Here the tension works like sand in the machinery of the reconstruction and state-building project“

2 <http://andersfogh.info/2010/02/23/from-wash->

undermined both processes. The increasing recognition that the NATO presence had a limited time horizon, and that some accommodation with the insurgents was probable, further deepened the division between the Afghans and the internationals. Basically, the internationals have the option of leaving, while most Afghans do not and have to make the best of the situation. The steadily deteriorating relationship between President Karzai and his major Western backers from 2008 onwards is symptomatic of the difficult situation.

Second, there is a contradiction between aid inflows and sustainability. The huge discrepancy between aid inflows and domestic legal revenues has turned post-Taliban Afghanistan into a classic rentier state. The government is more dependent upon international capital than any other Afghan regime, including the communist regime. While rentier states based on natural resources such as oil and diamonds or foreign aid are inherently fragile, rentier states based on foreign aid have even more uncertain futures insofar as foreign assistance is shaped by strategic interests that can shift rapidly. Recognising this as a recurrent feature of their history, Afghans naturally have sought to maximise aid in the short run, and have extracted pledges at international conferences that exceed the country's absorptive capacity, particularly in relation to project and fiscal management. Donors have responded by channeling money outside the Afghan government through the 'external budget'. When first introduced in 2004-05, the external budget was an estimated three times as large as the state budget; by 2008-09, it had more than doubled in size. This routing of aid failed to strengthen the role of the state or assure public monitoring and accountability. A vicious cycle was established that undermined local capacity-building required for sustainable state-building.

Third, there is a contradiction between dependence and democratization. The rentier state also inhibits the development of a democratic polity. The main argument, which has been firmly established in the literature, is that accountability follows the direction of resource flows. With the national budget mostly financed by foreign governments and institutions, the Afghan government's major responsibility in accounting for the use of these funds is towards the donors rather than its own people. The same applies to earlier Afghan regimes that were heavily dependent on external funding.

Fourth, there is a contradiction between effective state-building and legitimacy. The main justification for the deepening international involvement was the need to create an effective state that could be a trusted ally in the fight against international terrorism. The question arose, however, what would be the legitimacy of this state? Traditionally, religion and nationalism have been the main sources of legitimacy for Afghan regimes and the Afghan state. Neither can serve to legitimize the government or the state-building venture in a post-Taliban Afghanistan where the government is financed by and allied to the West, and where its Western allies are fighting other Afghans who have declared jihad to rid the country of the infidel foreign presence and its local clients.

„Battler of the Afghans to the situation“

„The main motivation for the Afghans“

ghanistan, 'good governance' moved to the fore as the putative central source of legitimacy. Afghan reformers joined the Western aid community and the UN in invoking the concept of the 'social contract' familiar from Western liberal thinking. A state that provided a measure of security, justice and basic social services was believed to create its own legitimacy in the eyes of the Afghan people. 'Good governance' would create legitimacy and hence popular support. Unlike Islam and nationalism, however, 'good governance' exerts no force merely by virtue of its ideational existence; it has to deliver, and hence is a more demanding source of legitimacy.

„The World Bank had already in 2004-05 warned that an Afghan army of 70,000 was not financially viable.“

Finally, the rapid expansion of the armed forces has created series tensions within the state-building project. First, it drained the budget and increased dependence on foreign aid. The World Bank had already in 2004-05 warned that an Afghan army of 70,000 was not financially viable. Subsequent expansions were severely criticized by Bank experts on the same ground – the armed forces would either bankrupt the country or become a wholly foreign-owned subsidiary. Second, to the extent that the armed forces became a strong, professional institution, it would create severe imbalance in relations between the military and civilian authorities. Given the weakness of civilian political institutions, civilian oversight would be difficult. Afghanistan's armed forces have twice staged a coup in recent history, in 1973 and 1978, both times with calamitous consequences. Third, the near-complete dependence on foreign, mainly US and EU, funds for salaries, training and equipment raises questions both within Afghanistan and in the region about whose interests the Afghan armed forces serve.

6

The insurgency has had a multiplier effect on the contradictions of the state-building project. The war has produced demands for more and faster results, and hence for more external control and greater presence. Military objectives and institutions are favoured in the reconstruction. Increasing warfare and Western presence undermines the legitimacy of the government. These pressures created counter-pressures which sharpen the tensions.

„There are basically two courses of action“

What, then, can be done? What are the policy implications of this analysis? There are basically two courses of action. One is to add sufficient foreign capital, expertise and forces to in effect overcome the contradictions. The foreign presence would be there for the very long haul and take an overtly direct role in decision-making; in effect, institute 'shared sovereignty'. This course of action has been tried, albeit on a modest scale, for the past eight years of gradually deepening involvement, culminating in the military and civilian surge announced by President Barack Obama in December 2009. The results have not been convincing. A more radical version of the same policy, entailing resources on a scale that might bring the achievement of the intervention's stated objectives within reach, is likely to meet political resistance in the Western countries as well as in Afghanistan.

reduction in the international presence would at least reduce the associated tensions and contradictions discussed above. This course of action also entails difficulties and conflicts. Any Afghan government has to face the problems of a mounting insurgency, a fragmented society, a deeply divided polity and a complex regional context. Nevertheless, to take only the insurgency, it is clear that in large part it is driven by local conflict over land, water and local power, particularly between the tribes and solidarity groups that were pushed out in 2001 and those who seized power after 2001. Such conflicts can better be addressed without a deeply disturbing foreign military presence. The often-cited fear that a NATO military withdrawal will spark renewed civil war between regional and ethnic factions is more influenced by the memory of the previous civil war in the 1990s than by an assessment of current regional-ethnic relations. Importantly, many faction leaders today have strong economic and political interests in the status quo. A NATO withdrawal, moreover, is unlikely to be total and sudden. Maintaining a residual international force in Kabul would help prevent a repeat of the civil war that occurred in the 1990s, which was fought over control of the capital. Overall, it seems that a gradual reduction in the prominent Western presence may give space for national and regional forces to explore compromises and a regional balance of power that will permit the development of a less violent reconstruction of the state and economy in Afghanistan. By early 2010, this seemed to be the way developments were going.

*„I
to
th
to
br
th*

Kvinner, mobilisering av egen styrke og solenergi

"Jeg har nå kunnskaper om å reparere elektrisitets-anlegg og gi folk lys. Derfor respekterer mitt folk meg svært høyt. De sier at da du kom med lys til oss ble vi lykkelige på dine vegne! ... Tidligere tenkte folk at kvinner ikke kan gjøre noenting. Men da jeg dro dit og lærte [solenergi-teknologi] og kom tilbake, snakket folk sammen og sa at hun er en veldig sterk kvinne og hun har gjort store tjenester for folket".

I 2008 leverte jeg masteroppgaven min *Giving Light and Hope in Afghanistan* i samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo (Standal 2008). Gjennom arbeidet med oppgaven og feltarbeid i Kabul og landsbyer i Bamiyanprovinsen fikk jeg muligheten til å utforske hvordan kvinner og menn opplevde det å få solenergi til landsbyen deres og hvordan det endret hverdagen deres. Historien ovenfor er fortalt meg av en av mine informanter i Bamiyanprovinsen.

Undersøkelsene mine var knyttet til et av Kirkens Nødhjelp sine prosjekter – *A project with a difference*. Kirkens Nødhjelp har siden 2005 implementert solenergi i avsidesliggende landsbyer i Afghanistan. For å sikre en bærekraftig utvikling har prosjektet gitt en mann og en kvinne i hver landsby opplæring som solenergi-barfotingeniører (Barefoot Solar Engineers). De utvalgte barfotingeniørene har så egenhendig installert hvert eneste solpanel i sin landsby og de ivaretar reparasjon og vedlikehold av utstyret. Da min studie var ferdig i 2008 hadde Kirkens Nødhjelp satt i verk solenergi i 917 husholdninger i 21 landsbyer i provinsene Badakshan, Bamiyan, Daikundi, Faryab og Uruzgan.

Om prosjektet og feltarbeidet

Kvinner i Afghanistan har lidd under mer enn 30 år med krig, vold og undertrykkelse og ikke minst fattigdom. Mangel på energiløsninger har bidratt til de store problemene med fattigdom og helse og Kirkens Nødhjelps igangsatte implementering av solenergi i 5 provinser basert på etnisk tilhørighet: Hazara fra Daikundi og Bamiyan, pashtunere fra Badakshan og Uruzgan og usbekere fra Faryab. De forskjellige solenergi-barfotingeniørene drar på jevnlig møter hos Kirkens Nødhjelp i Kabul og samarbeidet på tvers av geografiske og etniske grenser er ment å ha et fredsbyggende element. Prosjektet har fokus på husholdningene i landsbyene og innebærer at hver husholdning får et lys i hvert

“Landsbyene på sin side forplikter seg til å sette opp et solenergiverksted og at hver husholdning betaler en månedlig lønn til barfotingeniøren.”

til Barefoot College i India for opplæring i solenergiutstyr. Tankegangen bak prosjektet har vært å hjelpe fattige småsamfunn med å skaffe seg nødvendig ferdigheter og selvtillit til å takle egne behov og problemer. Hele implementeringsprosessen er samfunnsdrevet og hvert lokalsamfunn tar en kollektiv avgjørelse om anskaffelsen av solenergi og lager en bindende kontrakt med Kirkens Nødhjelp. Kirkens Nødhjelp forplikter seg til å finansiere implementering av solenergien, utdannelsen av solenergi-barfotingeniørene og kostnader ved utstyret for fem år. Landsbyene på sin side forplikter seg til å sette opp et solenergiverksted og at hver husholdning betaler en månedlig lønn til barfotingeniøren. Lønnen skal tilsvare omtrent halvparten av hva de tidligere ville brukt på diesel til belysning. Ideelt sett skal også landsbyene spare penger til finansiering av utstyr når 5 år er gått. Prosjektet utvides hvert år til nye landsbyer i de utvalgte provinsene. Opplæringen av nye solenergi-barfotingeniører er nå flyttet til steder innen samme provins av praktiske grunner. Personene som velges ut som barfotingeniører har en slektsrelasjon, fordi det i Afghanistan vanligvis ikke er mulig for kvinner å reise langt eller være sammen med andre menn uten at en mannlig slektning fungerer som beskytter. Ikke alle landsbyer har kvinnelige solenergi-barfotingeniører fordi ingen har villet eller landsbybeboerne har ønsket at to forskjellige stammer var representert (som utelukker slektsrelasjon). I Uruzgan har ingen kvinner blitt valgt ettersom Taliban har en sterk tilstedeværelse og deres sikkerhet kunne bli truet. Likevel er det nå noen kvinner i Uruzgan som har sagt seg villig til ansvar som solenergi-barfotingeniører.

Under feltarbeidet intervjuet jeg landsbyrådene i fire landsbyer i Bamiyan. Slike råd kalles *shura* og er delt inn i kvinneråd og mannsråd. I tillegg intervjuet jeg alle solenergi-barfotingeniører i landsbyene i Bamiyan, samt noen fra Faryab, Daikundi og Badakshan. Feltarbeidet var kort. Jeg oppholdt meg i Afghanistan bare en måned og i feltet i Bamiyan enda kortere. Likevel snakket informantene åpent med meg og fortalt både overraskende og dypt personlige ting. Dette har gitt innsikt ikke minst i dagliglivet til fattige kvinner på landsbygda, og hva de legger vekt på for å bedre sin egen og landets utvikling. Materialet ble også utdypet med intervjuer av personell i Kirkens Nødhjelp og andre hjelpeorganisasjoner, samt forskningsrapporter og litteratur om Afghanistan av nyere dato.

Lykke og selvtillit i dagliglivet og morsrollen

For mange vil det kanskje virke åpenbart at tilføring av solenergi til landsbyer som er uten strømforsyning vil virke positivt på kvinners hverdagsliv. Det var også langt på vei mine egne konklusjoner. Likevel var det fascinerende og overraskende hvordan dette virket positivt. Som Tanja Winther skriver i sin bok "The Impact of Electricity", "det er viktig å stille spørsmålet om hvordan og på hvilken måte energi betyr noe (Winther, Berghahn Books 2008).

Kvinner og energi er ikke bare et av de nye buzzwordene innen utviklingsdis-

“For mange vil det kanskje virke åpenbart at tilføring av solenergi til landsbyer som er uten strømforsyning vil virke positivt på kvinners hverdagsliv.”

svarlig for at hjemmet er forsynt med brensel til varme og matlaging. Kvinnene jeg snakket med følte sitt ansvar for brensel som en tung byrde ettersom det var knapt med brensel og barna ble alvorlig syke av vinterkulden. Barsedødeligheten i Afghanistan er blant de høyeste i verden. Lys inne og ute lettet hverdagen ettersom matlaging og arbeid inne ble lettere og helseproblemer av røyken fra diesellyktene ble borte.

Nye energiløsninger er ikke bare begrenset til praktisk hjelp i et hjem. For familiene i Bamiyan økte det betydelig deres inntekt og utdanningsmuligheter for kvinner og barn. I Bamiyan rapporterte kvinne og manns- *shuraene* at inntekten omtrent var doblet etter anskaffelsen av solenergi. Nå kunne barn og kvinner bruke mer tid på å veve ettersom lyset inne ga flere timer i døgnet til å jobbe. Vevde tepper er en viktig inntektskilde for familier i Bamiyan. Mulighetene for å jobbe både på kvelden og dagen ga også rom for at barn og kvinner kunne bruke tid på skolen eller lese og skrive-kurs. For barn og kvinner er muligheten til å lære seg å lese og skrive noe som øker selvfølelsen. Skolen og slike kurs har også med viktig materiell om hygiene i Afghanistan, noe som hadde ført til at omtrent alle i landsbyene jeg besøkte nå kokte alt vannet før drikke og matlaging for å unngå sykdom.

Å være kvinne i Afghanistan innebærer for de aller fleste å være mor, gjerne til mange barn. Ikke overraskende relaterte kvinnene jeg snakket med positive virkninger av solenergi til følelsen av å lykkes i morsrollen. Et godt eksempel flere trakk frem var at med solenergi kunne de om natten enkelt skru på lyset og amme sultne spedbarn. Tidligere var dette en stor utfordring ettersom det å finne frem og tenne diesellamper tok mye tid og diesel var kostbart. Mennene

på samme rom. Et ennå mer dramatisk eksempel var at noen faktisk i kaoset av uventede situasjoner som barneskrik om natten hadde trakkert på barna sine og brukket armer og ben på dem. Lege eller sykehus er milevis unna landsbyene. Informantenes rolle som foreldre innebar at prosjektet ga nye ambisjoner for barnas utdanning, og erfaringen med å ha kvinnelige solenergi-barfotingeniører ga nye perspektiver på kvinners evner. Det var svært slående å høre at alle mennene jeg intervjuet nå hadde endret sitt syn på kvinners evner etter å ha erfart å ha en kvinnelig barfotingeniør i sin landsby, som igjen påvirket synet på verdien av jenters skolegang. En av de mannlige solenergi-barfotingeniørene beskrev endringene i sin landsby slik:

"I min landsby pleide folk å tenke at jentene aldri burde forlate huset fordi det kunne føre til at de ble "veldig forandret". Spesielt å sende en jente til et fremmed land ville ødelegge hennes (afghanske) tankesett og kultur".

Etter at han og hans tante kom tilbake fra India, var landsbyen mindre redde for å sende jenter til skolen. Hans tante har vært på lokal-TV og snakket om sine erfaringer fra Kirkens Nødhjelp-prosjektet. Han var svært stolt av sin tante og mente hun hadde gjort noe stort for Afghanistan. Tilgang til utdanning for kvinner og jenter er viktig hvis man skal oppnå å forbedre kvinnesituasjonen (empowerment) slik at den består også når utviklingsprosjekter er avsluttet, eller forholdene endres.

Et annet sjokkerende eksempel på solenergiens indirekte påvirkning på kvinner kom fra en av de minste landsbyene i Bamiyan som jeg besøkte. I landsbyen bodde folk av etnisk hazara-bakgrunn. De nye inntektsmulighetene fra teppeveving gjorde at de nå var mindre avhengig av lån fra de pashtunske kuchi-nomadene i Bamiyan. Slike lån har en svært høy rente og låntakerne ender som regel i en gjeldsspiral. Mennene i en landsby-*shura* fortalte meg at de nylig hadde et tilfelle hvor en far solgte datteren sin til kuchiene for å få nytt lån til mat. Det var tydelig at dette gjorde flere opprørte. Med høyere inntekter mente de solenergien ville bidra til å gjøre slutt på slik praksis.

For både menn og kvinner ble også en ny følelse av velvære trukket frem. De bærbare lyktene gjorde at det sosiale livet endret seg og de gikk nå på besøk til familie, naboer og venner. Mange hadde også skaffet seg radio og TV som fungerer på solenergi-utstyret. Dette gav rom for tid til å slappe av og prate sammen i familien. Særlig kvinnene opplevde selvsikkerhet og glede i å kunne fungere ennå bedre som mor og kone, noe som igjen virket positivt på parforhold og familielivet i storfamilien. Kvinnene følte at dette ga dem større makt, fordi de sammen med andre kvinner hadde muligheten til å prate om bekymringer og utfordringer og senere hevde sin rett i diskusjoner hjemme. De hørte om kvinners rettigheter innenfor aksepterte islamske verdier på iransk TV ettersom hazaraene snakker en egen versjon av farsi. Mennene på sin side var også opptatt av hvordan TV ga nye perspektiver på kvinner. Med tilgang til TV ble bilder av kvinnelige journalister og politikere brakt rett hjem i stuene deres.

"For både menn og kvinner ble også en ny følelse av velvære trukket frem. De bærbare lyktene gjorde at det sosiale livet endret seg og de gikk nå på besøk til familie, naboer og venner."

lignbart med eget familieliv. Videre var byrden av husarbeid lettere. Ting kunne også gjøres på kveldstid etter mørkets frembrudd, noe som ga færre konflikter med krevende ektemenn.

Kvinner og politikk i landsbyen: gammel og ny makt

Et av de mest spennende aspektene å utforske for meg, var hvordan anskaffelsen av solenergi i landsbyene også innvirket på kvinnes muligheter til å delta og påvirke beslutninger i landsbyenes *shura*. I Afghanistan har husholdningen tradisjonelt blitt oppfattet som kvinners domene. Som en konsekvens har kvinner manglet makt til å delta i beslutninger i landsby politikken ettersom de ble oppfattet som "uten kunnskap" på slike områder av både menn og kvinner (Wakefield, 2004). 2005 er i så måte en milepæl i afghansk historie ettersom afghanske myndigheter sammen med Verdensbanken lanserte National Solidarity Program som har opprettet Community Development Councils (også kalt *shura*) med 50% kvinnelig representasjon. Programmet har i så måte sikret kvinner innpass i landsbyrådene og resultert i dannelsen av kvinne-*shura*.

Anerkjennelsen av kvinnelige solenergi-barfotingeniører sine evner til å tjenestegjøre for sitt folk ga dem posisjoner i landsbyens kvinne-*shura*, i motsetning til hos menn hvor tidligere maktmønstre som stammetilhørighet og alder veide tynge. De kvinnelige solenergi-barfotingeniørene hadde ikke bare verdi-

plassene hardere og etter 2008 har nye kvinnelige solenergi-barfotingeniører ikke fått plass i sine respektive *shura*-er.

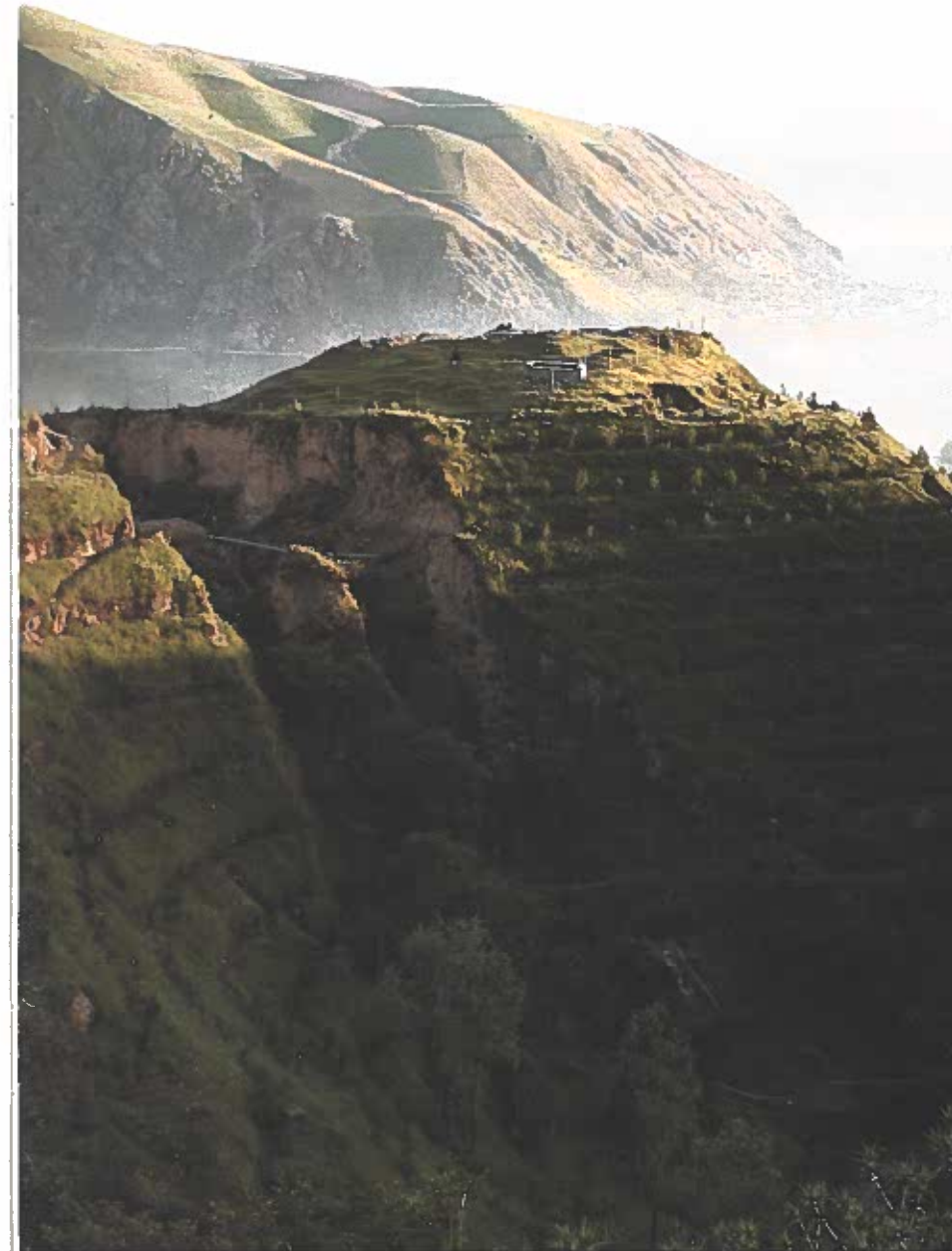
Kvinneshuraene hadde også representanter som var lærere eller *daiah* (jordmor). Disse kvinnene nøt stor respekt i lokalsamfunnet, også hos mennene som mente deres verdi for landsbyen ga naturlig status. Disse kvinnelige rollemodellene representerte "ny makt" på tvers av kjønn og alder og som sammen med nye arenaer for samhold mellom kvinner ga alle kvinner jeg intervjuet styrke til å i større grad kreve å være del av beslutninger. Mennene fortalte også om dette som en ny endring hvor kvinnene nektet ektemenn å ta avgjørelser "over hodet" på dem. Kvinnene fortalte meg at etter introduksjonen av kvinneshura og solenergi følte de at menn lyttet til dem og at kvinner og men jobbet sammen. "Før shuraen og solenergi lyttet ikke mennene til oss. Før var vi ikke i stand til å forstå noenting, men nå er våre liv endret. Vi har vår shura sammen. vi har møter sammen og de lytter til oss og vi lytter til dem, og vi arbeider sammen". (Leder av kvinneshura i Standal, 2008:98).

Mennene jeg snakket med fortalte også at de følte at de nå samarbeidet bedre. Det indikerer at oppfatningen om husholdningen som kvinners domene var blitt utfordret og endret ettersom kvinner har fått en sjanse til å vise at de har "kunnskap" på flere felter.

Veien mot likestilling

Arbeidet og analysen som oppgaven min hviler på er innen sjangeren feministisk geografi. Som feminist og kvinne i et land hvor likestilling har vært på agendaen i over et århundre er det klart at det er veldig langt unna at afghanske kvinner har like rettigheter og kan oppfylle sine drømmer og bruke sin fulle kapasitet. Å endre diskriminerende kjønnsrollemønstre og mangel på basisressurser er tidkrevende og resultatet sees ikke over natten. Likevel er mitt inntrykk fra informantene at ideer er introdusert og idealet for kvinnelig identitet er i sakte endring mot likhet mellom kjønnene i rettigheter og muligheter. Den største endringen er at kvinnene nå i større grad påvirker kjønnsdiskursen selv med formelle roller som Barefoot Solar Engineers, lærere og shura- medlemmer. Beretningen fra mine informanter er et bidrag til å vise at kvinners plass i energiprosjekter ikke bare burde etterstrebes, men være en selvfølge.

"Kvinnene fortalte meg at etter introduksjonen av kvinneshura og solenergi følte de at menn lyttet til dem, og at kvinner og men jobbet sammen."

For Afghanistan i 30 år

Afghanistankomiteen i Norge (AiN) ble etablert i 1980, og støtter Afghanistans langsiktige utvikling gjennom solidaritet og praktisk utviklingsarbeid. AiN arbeider også for å fremme kunnskap om Afghanistan, dets folk og dets kultur i Norge. AiN er en medlemsbasert, partipolitisk uavhengig, ikke-religiøs og ikke-kommersiell organisasjon

BLI MEDLEM!

Med deg som medlem får vi større gjennomslag for vårt påvirknings og informasjonsarbeid i Norge, men også for vårt prosjektarbeid i Afghanistan. Ditt medlemskap gir oss tyngde og gjennomslagskraft!

Tross dystre nyheter fra Afghanistan; vet vi at for hver skole som blir bygget, hvert barn som får gå på skolen, for hver nyutdannede jordmor eller for hver enkes innsats i vårt treplantningsprosjekt, blir livet bedre for noen.

Meld din interesse til: ain@afghanistan.no

Kontakt oss:

Afghanistankomiteen i Norge
Solidaritetshuset
Osterhausgt 27
0183 Oslo

Telefon: 22 98 93 15

Epost: ain@afghanistan.no

www.afghanistan.no

